

**LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
TIESĪBU ZINĀTNES NODAĻA**

**Laulības institūta attīstības tendences no Latvijas Padomju
Sociālistiskās Republikas līdz mūsdienām**

BAKALAURA DARBS

**Autore: Ksenija Kostjuka
Studenta apliecības Nr. : kk13130
Darba vadītāja: lektore Modrīte Mazure-Vucāne**

RĪGA 2017

Satura rādītājs

Saīsinājumi.....	3
Ievads	4-5
1. Ģimenes un laulības jēdziens.....	6-7
2. Laulības un Ģimenes Likumdošana Latvijas PSR.....	8
2.1. Padomju ģimenes tiesību priekšmets.....	8-11
2.2. Padomju ģimenes tiesību uzdevumi un pamatprincipi.....	12-13
2.3. Padomju ģimenes likumdošanas attīstība Latvijā.....	13-17
3.Laulības noslēgšana.....	18-19
3.1.Minimālais sliekšnis nepilngadīgajai personai, kura vēlas stāties laulībā.....	19-21
3.2.Laulības slēgšanas vieta.....	21-23
3.3.Laulājamo nesastāvēšana citā laulībā.....	23-24
3.4.Laulājamo veselības stāvoklis.....	24
4.Laulības šķiršana un atzīšana par spēkā neesošu.....	25-26
4.1. Laulības šķiršana tiesā.....	26-35
4.2. Laulības šķiršana valsts dzimtsarakstu nodaļā (Latvijas PSR laikā) un pie Notāra (mūsdienās).	
4.2.1. Valsts dzimtsarakstu nodaļā.....	36-37
4.2.2. Pie notāra.....	37-38
4.3. Laulības atzīšana par spēkā neesošu.....	38-40
Kopsavilkums.....	41-42
Anotācija	43
Annotation.....	44
Izmantotās literatūras un juridisko aktu saraksts	45-48
Pielikumi	49

Saīsinājumi

LGK – Latvijas PSR laulības un ģimenes kodekss

CAR iestāde – civilstāvokļa aktu reģistrācijasiestāde

LPSR - Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika

CL – Civillikums

ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija

PSRS – Padomju Sociālistisko Republiku Savienība

PSR TKP – Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Tautas komisāru padome

KPFSR –Krievijas Padomju Federatīvā Sociālistiskā Republika

LR AP – Latvijas Republikas Augstākā Padome

PSRS AT - Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Augstākā tiesa

Ievads

Bakalaura darba temats ir samērā maz pētīts, turklāt tā aktualitāti pamato tas, ka par padomju laulību tiesībām galvenokārt rakstījuši padomju zinātnieki. Lielākā daļa publikāciju izdotas laikā, kad vēl Latvija bija iekļauta Padomju Sociālistiskās Republikas Savienībā. Tā laika juridiskā literatūra ir rakstīta atbilstoši padomju ideoloģijai, tāpēc objektīvu avotu par šo tiesību institūtu gandrīz nav.

Bakalaura darba mērķis ir izpētīt, kā un ar kādu līdzekļu palīdzību notiek transformācija laulības institūtā no padomju okupācijas un Latvijas varmācīgas aneksijas PSRS sastāvā līdz laikam, kad pēc Padomju Savienības sabrukšanas Latvija atkal iekļāvās kontinentālās Eiropas tiesību lokā.

Bakalaura darba autore pirms pētījuma veikšanas izvirza uzdevumu izpētīt normatīvos aktus, zinātnisko literatūru, kas attiecās uz pētījuma problemātiku, kā arī izpētīt tiesu prakses materiālus, kā šie noteikumi ir vai nav piemēroti.

Bakalaura darbs sastāv no vairākām nodaļām un apakšnodaļām.

Bakalaura darba struktūra sastāv no ievada, pirmās sadaļas, otrā sadaļas trīs nodaļām, trešās sadaļas četrām nodaļām, ceturtais sadaļas trīs nodaļām un divām apakšnodaļām, kopsavilkuma, divām anotācijām un izmantotās literatūras, un juridisko aktu saraksta.

Pirmajā un otrajā sadaļā, ņemot vērā juridiskas vārdnīcas, juridisko literatūru un pastāvošo praksi tiek aplūkots ģimenes un laulības jēdziens, kā arī laulības un ģimenes likumdošana Latvijas PSR.

Trešajā sadaļā, ņemot vērā pastāvošo praksi, juridisko literatūru tiek aplūkoti šādi jautājumi:

- 1) minimālais sliekšnis nepilngadīgajai personai, kura vēlas stāties laulībā;
- 2) laulības slēgšanas vieta;
- 3) laulājamo nesastāvēšana citā laulība.

Ceturtajā sadaļā, ņemot vērā juridisko literatūru un arhīvu materiālus tiek aplūkota laulības šķiršana un neesamība.

Kopsavilkumā bakalaura darba autore piedāvā savus izdarītos secinājumus, kas izriet gan no teorijas jautājumiem, gan no prakses jautājumiem.

Bakalaura darbā autore ir izvēlējusies salīdzinājuma metodi, lai parādītu, kā laulības institūts ir mainījies no Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas līdz mūsdienām. Teleoloģiskā metode palīdzējusi interpretēt normas. Analītiskā metode ļauj apskatīt visus pozitīvos un negatīvos aspektus, kuri ir saistīti ar laulības slēgšanu, šķiršanu un spēkā neesošu. Vēsturiskā metode palīdz saprast, kā vēsturiski mainījies laulības institūts laikā no sociālistiskās (padomju) valsts līdz demokrātiskai un tiesiskai valstij.

Bakalaura darbs rakstīts, izpētot normatīvo regulējumu LPSR un LR. LPSR Augstākās tiesas Plēnuma lēmumus un dažus rajonas tautas tiesus spriedumus, kuri pētīti, izmantojot Latvijas valsts arhīva materiālus. Izpratnei par laulības tiesībām izmantoti LPSR Laulības un ģimenes kodeksa komentāri un padomju juristu J. Vēbera un I. Fridrihsona darbi. Pētījumam autore izmantoja padomju laika vārdnīcas, periodiskos izdevumus, kā arī padomju laka un mūsdienu mācību grāmatas un ārvalstu normatīvus aktus un interneta resursus.

1. Ģimenes un Laulības jēdziens

Pēc autores domām, vispirms mums jāsaprot, ko nozīmē „ģimene” un „laulība” Padomju laikā un mūsdienās.

1. Ko nozīmē sociālistiska laulība un ģimene?

Pamatizdevumi, kas publicēti pamatojoties uz republikas kodeksu, šo definīciju nesatur. To var atrast padomju juridiskajā literatūrā. V. Boško definē laulību, kā “brīvu, līdztiesīgu, likumīgu mūža savienību starp vīrieti un sievieti, kas noslēgta ievērojot noteikumus un kārtību, kas izveidota saskaņā ar likumu, ar mērķi radīt sociālistisku ģimeni un radot savas laulāto īpašumtiesības un pienākumus.”¹

V. Baško nosaka ģimeni sociālistiskajā sabiedrībā, kā “personu savienību, kas balstās uz brīvu un vienlīdzīgu laulību vai arī cieši saistītu radniecību (bieži vien adopciju), vai idejiski saistītu līdzdalību komunisma celtniecībā, un arī savstarpēji materiālu un morālu atbalstu, rūpes par pēcnācēju komunistisko audzināšanu, īstenojot ar plašu un pieaugošu valsts atbalstu un ar atbilstošām tiesībām un pienākumiem.”²

Padomju ģimenes tiesības ir tiesību normu kopums, kas regulē ģimenes attiecības, kā noteikta veida sabiedriskas attiecības.³

2. Mūsdienu laikā, pētot Satversmes 110.panta funkcionālo jēgu, var secināt, ka Satversmes grozījumu mērķis bija un ir aizstāvēt laulību, vīrieša un sievietes savienību, kā vienu no fundamentālām sabiedrības un valsts pastāvēšanas vērtībām. Līdz ar to ar Saeimas balsojumu Satversmē tika noteikts tiešs konstitucionāls ierobežojums oficiālas laulības un ģimenes veidiem Latvijā, respektīvi, likumdevējs ekskluzīvi noteica, ka par laulību un ģimeni tiek uzskatīta tikai savienība starp heteroseksuāliem pāriem, izslēdzot viendzimuma partnerattiecību legalizēšanu un pielīdzināšanu laulībai. Satversmes 116.pants noteic, ka 110.pantā noteiktās tiesības nevar ierobežot (kā tas var notikt izņēmuma gadījumos attiecībā uz citām tiesībām). Un tas vēl vairāk apliecina 110.panta fundamentālo jēgu un juridisko spēku.⁴ Terminam „ģimene” ir daudz un dažādas nozīmes, kas vēstures gaitā ir transformējušās un attīstījušās. Tomēr jau vēsturiski ģimene tiek uzskatīta par ikvienas sabiedrības stūrakmeni, pamatšūnu, pamatu, uz kura veidojas sabiedrība, tās vērtības un ar kuras palīdzību tiek gan

¹ Г.К. Матвеев. Советское семейное право. Москва: Юридическая литература, 1985, с. 44.

²Ibid, с. 47.

³Vēbers J. Latvijas PSR ģimenes tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1984, 6.lpp.

⁴ Latvijas Juristu biedrības atklāta vēstule. Pieejams: <http://www.lev.lv/aktualitates/atklata-vestule> [aplūkots 2017.gada 4.aprīlī].

nodrošinātas, gan apmierinātas dažādas iedzīvotāju vajadzības – sociālas, ekonomiskas, emocionālas u.c., kā arī sniegta atbilstoša juridiskā aizsardzība. Lai arī ģimenes nozīme laika gaitā mainās, īpaši pēdējās desmitgadēs, tomēr arī 21.gs. sākumā ģimenei joprojām ir nozīmīga loma gan atsevišķu indivīdu dzīvē, gan tautas un valsts attīstībā vairumā pasaules valstu, arī Latvijā. Joprojām, ģimene ir tā, kas īsteno jaunās paaudzes radīšanas un audzināšanas funkciju. Tai ir svarīga loma tautas ataudzē.⁵

Latviešu valodas vārdnīcā ģimene ir definēta, kā cilvēku sabiedrības vienība, kuru saista asins radniecība un laulība.⁶

Latvijas Republikas Civillikuma 214.pantā ietvertam analogiskam regulējumam, ka ģimene ir laulātie un viņu bērni, kamēr tie vēl atrodas nedalītā saimniecībā. Faktiski, gan sašaurinātā, gan paplašinātā ģimenes definīcija Latvijā paredz konkrētas ģimenes pazīmes – kopīga dzīvesvieta un kopīga saimniecība, un laulība vai radniecība. Ar radniecību, saskaņā ar Civillikuma 207. un 208.pantu, saprot tēvu, māti, vectēvu, vecmāmiņu, vectēva un vecmāmiņas vecākus, dēlus, meitas, bērnu bērnus, viņu bērnus, kā arī brāļus, māsas, un viņu bērnus, vectēva un vecmāmiņas brāļus un māsas, un viņu bērnus utt.⁷

Black's Law Dictionary, pārstāvot Amerikas Savienoto Valstu tiesību zinātnieku viedokli kopš 19.gadsimta beigām, sniedz plašāku ģimenes ietvara definīciju, skaidrojot, ka, pirmkārt, ģimene ir grupa, kuru veido vecāki un viņu bērni, ko var nodēvēt par ģimenes kodolu, un, kas pēc būtības atbilst Latvijas tiesību aktos ietvertajam sašaurinātās ģimenes jēdzienam. Otrkārt, ar ģimeni tiek saprasta personu grupa, kuru vieno asinsradniecība, radniecība vai arī 27 attiecības, pamatojoties uz likumu. Treškārt, par ģimeni tiek uzskatītas personas, kas dzīvo kopā, parasti, radnieki, tātad vienojošais kritērijs ir kopīgas mājsaimniecības princips un fakultatīvs princips – radnieciskas saites. Vārdnīca papildus skaidro jēdzienu – paplašinātā ģimene, kas sevī ietver tuvākos ģimenes locekļus un pārējos radniekus, kas kopā veido dzimtu (klanu). Savukārt, ar tuvākajiem radniekiem tiek saprasti vecāki, laulātie, bērni.⁸

⁵Āboliņa, L. Ģimene un tās atbalsta politikas attīstība Latvijā (1990-2015): promocijas darbs. LU Ekonomikas un vadības fakultāte. Rīga: Latvijas Universitāte, 2016. 26.lp.

⁶b.a. Latviešu valodas vārdnīca, Rīga: Avots, 2006, 433.lpp.

⁷Āboliņa, L. Ģimene un tās atbalsta politikas attīstība Latvijā (1990-2015): promocijas darbs. LU Ekonomikas un vadības fakultāte. Rīga: Latvijas Universitāte, 2016. 27.lp.

⁸Henry Campbell Black., Bryan A. Garner, Black's Law Dictionary, ASV, Thomson Reuters, 1999, 620.lpp.

2. Laulības un Ģimenes Likumdošana Latvijas PSR

2.1. Padomju ģimenes tiesību priekšmets

Pirms, pāriet pie konkrētas Padomju ģimenes likumdošanas attīstības Latvijā izpētes, autoresprāt jānoskaidro, kas ir Padomju ģimenes tiesību priekšmets.

Izprast padomju sociālistisko ģimenes tiesību saturu un uzdevumus, mērķus un nozīmi var tikai tad, ja izpēta tās sabiedriskās attiecības, ko ģimenes tiesības regulē, attīsta un aizsargā. Kas ir ģimene un kādas ir tās funkcijas, un loma attīstītā sociālistiskā sabiedrībā?

Jautājums par to, vai ģimenes tiesības ir patstāvīga tiesību nozare, vai ne, padomju literatūrā nav atrasts, jo pastāv divas doktrīnas - vienā par, otrā pret.⁹

Ģimene ir viena no visnenākajām cilvēku kopdzīves formām. Tā ir cilvēku kopība, kas balstās uz pretēja dzimuma cilvēku savstarpējām attiecībām, kā arī vecāku un bērnu kopība. Ģimene vienmēr ir bijusi sabiedrības vismazākā daļiņa – sabiedrības šūniņa. Tajā noris visai sabiedrībai svarīgi un nepieciešami procesi, sabiedrība ģimenes attiecības vienmēr ir pakļāvusi noteiktai reglamentācijai un aizsardzībai, un kopš sabiedrībā radušās tiesības, ģimenes attiecības regulē un aizsargā arī ar tiesībām.¹⁰

No iepriekš minētā, autore saskata pretrunu pārskatā:

- Pirmkārt, profesors J.Vēbers uzskatīja, ka „Ģimene vienmēr ir bijusi sabiedrības vismazākā daļiņa – sabiedrības šūniņa”
- Otrkārt, profesors J.Vēbers uzskatīja, ka „Tā kā tajā noris visai sabiedrībai ārkārtīgi svarīgi un nepieciešami procesi...”

Šeit mēs varam redzēt pretrunu starp izteiksmes „vismazākā daļiņa” un „tajā noris visai sabiedrībai ārkārtīgi svarīgi un nepieciešami procesi”.

Pēc autores domām, ja Ģimenē noris visai sabiedrībai ārkārtīgi svarīgi un nepieciešami procesi, tā uzreiz nevar aizņemt vismazāko daļiņu no sabiedrības šūniņas. Ģimene aizņem ļoti svarīgu un nepieciešamu daļu mūsu sabiedrībā. Ja nebūs ģimenes, tad nebūs bērnu (demogrāfiskais līmenis strauji kritīs), līdz ar to sabiedrība izzudīs.

Laika tecējumā strauji mainās kultūra, attiecības un sabiedriskās iekārtas struktūra, līdz ar to nepieciešams grozīt, mainīt un papildināt tiesības sistēmu, lai tas ietu līdzī laikiem.

Ģimenes attīstības vispārīgs raksturojums, no tās pirmsākumiem līdz ģimenei kapitālistiskajā sabiedrībā, dots F. Engelsa darbā „Ģimenes, privātīpašums un valsts izcelšanās.”¹¹ Ģimenes

⁹ Г.К. Матвеев. Советское семейное право. Москва: Юридическая литература, 1985, с. 34.

¹⁰ Vēbers J. Latvijas PSR ģimenes tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1984, 6.lpp.

¹¹ Engelss F. Ģimenes, privātīpašuma un valsts izcelšanās. – R.: Liesma, 1970.

uzdevumi katrā sabiedrībā bijuši atkarīgi no attiecīgās sabiedrības ekonomiskās un sabiedriskās iekārtas.

Būtiskas izmaiņas ģimenes organizācijā radīja kapitālistiskais ražošanas veids. Tam, ka kapitālisma apstākļos sabiedriskās ražošanas procesā tika iesaistītas sievietes, bija svarīga progresīva nozīme sievietes un vīrieša līdztiesības panākšanai sabiedrībā, un cīņā par šo līdztiesību ģimenes attiecībās. Sieviete bija tiesības brīvi staties darba tiesiskās attiecībās.¹² Līdz ar to sieviete vairs nebija atkarīga no vīra. Sieviete kļūst par ekonomiski neatkarīgu, un tas radīja būtiskas izmaiņas laulāto savstarpējās attiecībās ģimenē.

Kas ir dzimumu līdztiesība? Latvijas Republikas Labklājības ministrija definē dzimumu līdztiesību, kā situāciju, kad vīrieša un sievietes loma sabiedrības attīstībā tiek atzīta par līdzvērtīgu, viņiem tiek piešķirtas vienādas tiesības un vienāda atbildība, nodrošināta vienāda pieeja resursiem un to izmantošanas iespējas. Vīrieša un sievietes ieguldījums sabiedrības labā un viņu problēmas tiek uztvertas, kā līdzvērtīgas. Dzimumu līdztiesība attiecināma gan uz de iure līdztiesību, gan uz de facto līdztiesību.¹³

„Vienlīdzība starp vīrieti un sievieti ir pamatprincips Eiropas Savienībā. 21. un 23. Pamattiesību hartas Eiropas Savienības pantā ir paredzēts aizliegums jebkāda veida diskriminācijai dzimuma dēļ un noteikts, ka vīrieša un sievietes līdztiesība ir jānodrošina visās jomās.”¹⁴

Pēc autores domām, tas, ka tika sasniegta sievietes un vīrieša līdztiesība - tas ir sākums jaunam periodam gan ģimenes attiecībās, gan sabiedrībā, gan tiesiskajā sistēmā kopumā. Šajā sakarā, lai īstenotu sievietes un vīrieša līdztiesību, jāmaina likumdošana vairākās jomās vienlaikus.

Lai īstenotu dzimumu līdztiesību, Latvija ir pievienojusies virknei starptautisku līgumu, kas vēršas pret dzimumu diskrimināciju. Tie ir:

- ANO 1949.gada 2.decembra Konvencija par cīņu ar cilvēku tirdzniecību un prostitūcijas ekspluatāciju no trešo personu puses (Latvijā spēkā no 13.07.1992.);

¹²Vēbers J. Latvijas PSR ģimenes tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1984, 7.lpp.

¹³ LR Labklājības ministrija. Konceptija dzimumu līdztiesības īstenošanai. Rīga, 2003. pieejams:<http://www.lm.gov.lv/text/220> [aplūkots 2017.gada 23.martā].

¹⁴ REGULATION (EC) No 1922/2006 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on establishing a European Institute for Gender Equality. of 20 December 2006. pieejams:<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006R1922&qid=1490223767813&from=EN> [aplūkots 2017.gada 23.marta].

- ANO 1952.gada 20.decembra Konvencija par sieviešu politiskajām tiesībām (Latvijā spēkā no 13.07.1992.);
- ANO 1956.gada 20.februāra Konvencija par precētas sievietes pilsonību (Latvijā spēkā no 14.04.1994.);
- ANO 1979.gada 18.decembra Konvencija par jebkuru sieviešu diskriminācijas izskaušanu (CEDAW) (Latvijā spēkā no 14.05.1992.);
- 1995.gada 15.septembrī ANO Ceturtajā pasaules sieviešu konferencē 7 pieņemtā rīcības platforma sieviešu stāvokļa uzlabošanai (konferences laikā Pekinā (Ķīnā) to parakstīja arī Latvijas valdība);
- ANO 2003.gada 25.decembra Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību protokols par cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi tirdzniecības ar sievietēm un bērniem, novēršanu, apkarošanu un sodīšanu par to (Latvijā spēkā no 24.06.2004);
- Eiropas Savienības direktīvas par vienādu samaksu, vienādu pieeju precēm un pakalpojumiem, darba samaksu, pieejamību un apstākļiem, vienādu attieksmi pret nodarbinātību un profesiju, ģimenes un darba dzīves saskaņošanu.¹⁵

Neskatoties uz to, ka dzimumu līdztiesība sakusi veidoties jau Padomju laikā, savukārt, attīstīties Latvijā samēra nesen. Pirmie stratēģiskie soļi dzimumu līdztiesības politikas ieviešanai Latvijā bija Latvijas likumu un politiku analīze no dzimumu līdztiesības aspekta, kam sekoja Ministru kabineta 2001.gada 16.oktobrī akceptētā koncepcija dzimumu līdztiesības īstenošanai. Tika radīti vairāki instrumenti dzimumu līdztiesības politikas izstrādei un īstenošanai – tika izveidota starpministriju koordinācijas darba grupa dzimumu līdztiesības jautājumos un Dzimumu līdztiesības padome.¹⁶

Pēc sociālistiskās revolūcijas uzvaras un ražošanas līdzekļu privātīpašuma likvidāciju tika radīti jauni sociālekonomiski pamati ģimenes attīstībai, kas pilnīgi pārveidoja ģimenes būtību un tās funkcijas.¹⁷ Sociālistiskās celtniecības sākuma posmā V. I. Ļeņinam, Komunistiskajai

¹⁵Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2002/73/EK ar kuru groza Padomes Direktīvu 76/207/EEK . Padomes Direktīva 2000/78/EK. Direktīva 76/207/EEK. Padomes 1978. gada 19. decembra Direktīva. 79/7/EEK <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/tiesibu-akti/eiropas-savienibas-dokumenti> [aplūkots 2017.gada 26.marta.]

¹⁶ Labklājības ministrija. Vadlīnijas mācību grāmatu veidotājiem: dzimumu līdztiesības principu integrēšana mācību grāmatās. Rīga, 2005.pieejams:http://www.lm.gov.lv/upload/dzimumu_lidztiesiba/dz_lidzt_un_izglitiba_maci_bogr.pdf.

¹⁷Vēbers J. Latvijas PSR ģimenes tiesības.Rīga: Zvaigzne,1984,7.lpp.

partijai nācās vērsties pret nemarkstiskiem, sīkburžuāziskiem uzskatiem par laulības un ģimenes attiecībām. Šādu uzskatu kritiku sastopam V. I. Ļeņina vēstulēs Inesei Armandai.¹⁸

Ģimenes attiecībām padomju laikā bija ļoti liela nozīme, jo valsts balstās uz demogrāfijas palielināšanu. Ja nebūs jaunās paaudzēs, tad valsts nevar eksistēt. Attīstītas sociālistiskās sabiedrības apstākļos ģimenei sociālistisko sabiedrisko attiecību sistēmā ir īpaša vieta.¹⁹ Lai sociālistiskā sabiedrībā būtu labklājība, ģimenei sekmīgi jāveic savas funkcijas:

- 1) cilvēku atražošana – tā ir dabiska un viena no svarīgākajām funkcijām;
- 2) jauno sabiedrības locekļu komunistiskās audzināšanas – personības attīstīšanas funkcija;
- 3) ekonomiska.²⁰

Citiem vārdiem sakot, lai sociālistiska sabiedrība būtu attīstīta, realizēta, stabila, veselīga un stipra, ģimenei sekmīgi jāveic savas funkcijas. Sabiedrībai nav vienaldzīgs jautājums, kā pilsoņi veido savas ģimenes attiecības un kā viņi tās izbeidz. Tieši tāpēc valsts un sabiedrība ar tiesību palīdzību nosaka laulības attiecību izveidošanās un izbeigšanās kārtību, noteikumus un kārtību, kādā svešus bērnus var pieņemt audzināšanai ģimenē.²¹

Lai pareizi piemērotu laulības un ģimenes tiesības, mums jāzin priekšmets, jo ģimenes attiecības ir saistītas ar daudzām citām personiskām un mantiskām attiecībām, ko regulē dažādas tiesību nozares.

Kas ir padomju ģimenes tiesību priekšmets mēs varam secināt no Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa 2.pantu, kurā ir noteikts: "Saskaņā ar PSR Savienības un savienoto republiku laulības un ģimenes likumdošanas pamatiem šis kodekss nosaka laulības noslēgšanas kārtību un noteikumus, regulē personiskās un mantiskās attiecības, kas ģimenē rodas starp laulātajiem, starp vecākiem un bērniem, starp citiem ģimenes locekļiem, attiecības, kas rodas sakarā ar adopciju, aizbildnību un aizgādību, bērnu pieņemšanu audzināšanā, kā arī laulības izbeigšanas kārtību un civilstāvokļa aktu reģistrācijas kārtību".²² Autore secina, ka šīs tiesību nozares priekšmets ir attiecības sakarā ar ģimenes tiesisko attiecību:

1. laulības noslēgšana;
2. šķiršana;
3. bērnu izcelšanās noteikšana un apstrīdēšana;
4. adopcija;
5. ģimenes nemantiskās un mantiskās attiecības.

¹⁸Ļeņins. V. I. Raksti, 35. Sēj., 143.- 144., 145.-147. lpp.

¹⁹Vēbers J. Latvijas PSR ģimenes tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1984, 7. lpp.

²⁰Turpat, 7-8. lpp.

²¹Turpat, 8. lpp.

²² Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Laulības un ģimenes kodekss. Latvijas PSR Tieslietu ministrija. Rīga: Liesma, 1977, 2.pants.

2.2. Padomju ģimenes tiesību uzdevumi un pamatprincipi

Lai veicinātu ģimenes, kā sociālistiskās sabiedrības svarīgākās šūniņas nostiprināšanu, Latvijas PSR LĢK 1.pantā vispārīgā veidā noteikti šādi ģimenes likumdošanas uzdevumi „ tālāk nostiprināt padomju ģimeni, kuras pamatā ir komunistiskās morāles principi; veidot ģimenes attiecības, kuru pamatā būtu sievietes un vīrieša brīvprātīga laulība, no materiāliem aprēķiniem brīva visu ģimenes locekļu savstarpēja mīlestība, draudzība un cieņa; panākt, lai ģimene audzinātu bērnus ciešā saskaņā ar sabiedriskās audzināšanas principiem, ieaudzīnot viņos uzticību Dzimtenei un komunistisku attieksmi pret darbu, un sagatavojot viņus aktīvai līdzdalībai komunistiskās sabiedrības celtniecībā; visiem līdzekļiem aizsargāt mātes un bērnu intereses un nodrošināt katram bērnam laimīgu bērnību; pilnīgi izskaust pagātnes kaitīgās paliekas un paražas ģimenes attiecībās; ieaudzīnot atbildības sajūtu pret ģimeni ”²³. Minēto uzdevumu īstenošana ir lielā mērā atkarīga no

- ģimenes materiālās bāzes nostiprināšanas;
- tā, kāda ir pašu pilsoņu subjektīvā attieksme pret ģimeni.²⁴

Visu ģimenes attiecību tiesiskajai regulēšanai raksturīgie principi ir formulēti LĢK 3. – 6.pantos :

1. Ģimenes valsts aizsardzība ir Padomju valsts konstitucionāls princips (Latvijas PSR Konstitūcijas 51.pants).²⁵ LĢK 5.pants tas ir formulēts arī kā viens no ģimenes tiesību pamatprincipiem;²⁶
2. Ģimenes attiecību valsts tiesiskās regulēšanas princips, ko formulē LĢK 6.pants I.daļa un, kas pamatojas uz LPSR Konstitūcijas 50.pantu ir ļoti cieši saistīts ar ģimenes valsts aizsardzības principu. Tas nozīmē, ka laulības un ģimenes attiecības Latvijas PSR ir pakļautas tikai valsts tiesiskai regulēšanai,²⁷
3. Viens no svarīgākajiem padomju ģimenes likumdošanas pamatprincipiem ir visu pilsoņu līdztiesība ģimenes attiecībās, LĢK 4.pants²⁸ un LPSR Konstitūcijas 32.pants un 34.pants;²⁹

²³ Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Laulības un ģimenes kodekss. Latvijas PSR Tieslietu ministrija. Rīga: Liesma, 1977, 1.pants.

²⁴ Vēbers J. Latvijas PSR ģimenes tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1984, 11. lpp.

²⁵ Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Konstitūcija (pamatlikums). Rīga: Liesma, 1971.

²⁶ Vēbers J. Latvijas PSR ģimenes tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1984, 12. lpp.

²⁷ Turpat.

²⁸ Turpat.

²⁹ Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Konstitūcija (pamatlikums). Rīga: Liesma, 1971.

4. Sievietes un vīrieša līdztiesība ģimenes attiecībās ir svarīgs padomju ģimenes tiesību pamatprincips, ko formulē LĢK 3.pants³⁰ un LPSR Konstitūcijas 33.pants;³¹
5. Mātes un bērna interešu aizsardzības princips, balstās uz LPSR Konstitūcijas 33.pantu un to LĢK 5.pantu. Mātes un bērna interešu aizsardzība tika nodrošināta, veicot speciālus pasākumus sieviešu darba un veselības aizsardzībai.³²

2.3. Ģimenes likumdošanas attīstība Latvijā

Šajā apakšnodaļā autore aplūkos ģimenes likumdošanas attīstību Latvijas Republikā 1918.gada 18. novembra, Latvijas Padomju Sociālistiska Republika un LR no 1991. gada.

1. Latvijas Republika no 1918.gada 18.novembra līdz 1940.gada 26.novembra;
2. Latvijas Padomju Sociālistiska Republika no 1940.gada 26. novembra līdz 1991.gada augusta;
3. Latvijas Republika no 1991.gada. augusta līdz mūsdienām.

1. Līdz 1921.gadam Latvijā ģimenes tiesības reglamentēja Krievijas impērijas likumu kopojums (Latgalē) un Baltijas guberņu Vietējo civillikumu kopojums (Vidzemē un Kurzemē). 20.gadsimta sākumā bija vērojams, ka daudzas valstis tiecas izstrādāt un izdot jaunus civillikumus. Arī Latvijai bija vairāki svarīgi iemesli, kuru dēļ jauna Civillikuma izstrādāšana bija nepieciešama. Galvenais: Latvija teritoriāli bija sadalīta divās civiltiesību sistēmās - Vidzemē, Zemgalē un Kurzemē bija spēkā Vietējo likumu kopojumu III daļa, kā arī Vidzemes un Kurzemes zemnieku likumi. Turpretim, Latgale bija atšķirta no pārējām Latvijas daļām un tur bija spēkā Krievijas likumu kopojuma X sējuma pirmā daļa. Zemniekiem tika piemērots Krievu zemnieku nolikuma pielikums pie IX sējuma.³³

1934.gadā, pirms izšķirties par to, vai radīt jaunu privāto tiesību kodeksu, vai aprobežoties ar jau esošās likumdošanas pilnveidošanu, radās doma pārņemt tajos laikos jaunāko un modernāko Eiropas kodeksu – Šveices Civillikodeksu – to pārtulkot un pieskaņot Latvijas prasībām un apstākļiem. Par pamatu Šveices Civillikodeksam tika izmantotas ģermāņu tiesības. Jauno likumu izstrādājot tika ievēroti divi principi: pirmkārt, saglabāt no vecā derīgo un atmet savu laiku pārdzīvojušo, un otrkārt, iekļaut jaunā laika prasībām atbilstošas jaunas

³⁰Vēbers J. Latvijas PSR ģimenes tiesības.Rīga: Zvaigzne,1984,13. lpp.

³¹ Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Konstitūcija (pamatlikums). Rīga: Liesma, 1971.

³²Vēbers J. Latvijas PSR ģimenes tiesības.Rīga: Zvaigzne,1984,13. lpp.

³³ Latuņina A. Par 1937.gada Civillikuma attīstību// Latvijas Vēstnesis, 15.12.1995., 195.nr.

normas, kas tiku izstrādātas par paraugu ņemot labākos vakareiropas, sevišķi Vācijas un Šveices, civillikumus.³⁴

1937.gada 28.janvārī Ministru kabinets pieņēma Civillikumu.Kodifikācija stājās spēkā 1938.gada 1.janvārī. Pārejas laika noteikumus ievietoja atsevišķā likumā.³⁵

Ar Civillikuma spēkā stāšanos tika atcelti Latgales Civillikums, Vispārējais zemnieku nolikums, Vidzemes zemnieku un Kurzemes zemnieku likumi un likuma par laulību I – VII nodaļa. Tiesiskās attiecības, kas uz likuma vai darījuma pamata bija radušās pirms Civillikuma spēkā stāšanās, tika apspriestas pēc iepriekšējiem likumiem.³⁶

Civillikumā ģimenes tiesības līdz zināmai pakāpei ir nodibinātas uz jauna sociālā principa. Ģimene, kaut vai tikai divu personu - vīra un sievas apmērā, ir maza sabiedrība, kur divi pilntiesīgi locekļi lemj savus jautājumus. Šī konstrukcija visumā skaidri izteic, ka civiltiesības, to starpā ģimenes tiesības, ir normatīva civiltiesiska sabiedrība. Izejot no ģimenes idejas, kā no mazas sabiedrības, Civillikumā viegli saprast, ka civiltiesiskā sabiedrība sastāv ne vairs no diviem, bet no daudziem sabiedrības locekļiem - tiesību subjektiem.³⁷

Pandektu viedoklis, ka tiesību subjekts ir atšķirts, pats par sevi eksistējošs subjekts, Civillikumā ir atvietots ar pareizu izpratni, ka tiesību subjekts tajā pašā laikā ir arī civiltiesiskās sabiedrības loceklis.³⁸

Neatkarīgajā Latvijā Civillikums bija spēkā tikai nepilnus trīs gadus. Civillikuma darbība tika apturēta 1940.gadā pēc Latvijas inkorporācijas Padomju Savienībā. Tāpēc Civillikuma izstrāde un pieņemšana 1937.gada 28.janvārī netika pietiekami novērtēta, kā viena no svarīgākajām Eiropas kodifikācijām 20.gadsimtā.

No 1921.gada līdz 1938.gadam Latvijā laulības slēgšanu, šķiršanu un neesamību regulēja 1921.gada 1.februāra „Likums par laulību”³⁹. Ar šo likumu Latvijā tika atļauta t.s. fakultatīvā civilaulība, t.i., laulību ar vienādām tiesiskajām sekām varēja reģistrēt, kā valsts dzimtsarakstu iestādēs, tā arī pie likumā noteikto konfesiju garīdzniekiem. Tomēr, joprojām, līdz 1938.gada 1.janvārim negrozītas palika laulāto personiskās un mantiskās tiesības, vecāku

³⁴ Pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi> 4. lpp. [aplūkots 2017.gada 1.aprīlī].

³⁵ Autoru kolektīvs. Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). Rīga: Latvijas Vēsture fonds, 2000, 272. lpp.

³⁶ Turpat.

³⁷ Pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi> 4. lpp. [aplūkots 2017.gada 1.aprīlī].

³⁸ Sinaiskis V. Civillikuma principi un ģimenes tiesības// Tieslietu ministrijas Vēstnesis, Nr.1., 1938, 57.lpp.

³⁹ Likumu un valdības rīkojumu krājums. Nr.5, 39, 1921. Gada 28. februārī, Civillikums. Kodifikācijas nodaļa, 1937.gada izdevums. Rīga: Kodifikācijas nodaļa, 1938.

un bērnu tiesības un pienākumi⁴⁰ un 1922.gada 18.februāra „Likums par civilstāvokļa aktu reģistrāciju”, bet no 1938.gada 1.janvāra – Civillikums.⁴¹

2. Padomju okupācija un Latvijas varmācīga aneksija PSRS sastāvā 1940.gadā uz pusgadsimtu pārtrauca neatkarīgās Latvijas ģimenes likumdošanas attīstību.

Ar Latvijas PSR uzņemšanu PSRS sastāvā 1940.gada. Latvijas PSR ir spēkā visi Vissavienības normatīvie akti, kas regulē ģimenes attiecības. Saskaņā ar PSR TKP 1940.g. 25. XI “Paziņojumu par KPFSR kriminālā, kriminālprocesa, civilā, civilprocesa, darba likumu un laulības, ģimenes un aizbildnības likumu kodeksu piemērošanu Latvijas PSR teritorijā”.⁴²

Svarīgs notikums padomju ģimeņu likumdošanas vēsturē parādījās pieņemtā PSRS Konstitūcija 1977.gadā, nostiprinot sociālisma attīstības sasniegumus un liekot par stipru pamatu laulību ģimenes likumdošanas tālāku attīstību.⁴³

PSRSKonstitūcijas 53.pants ir valsts sākotnējā nostāja attiecībā uz laulību un ģimeni:

1. Ģimene atrodas valsts aizsardzībā;
2. Laulība ir balstīta uz brīvprātīgu sievietes un vīrieša piekrišanu;
3. Dzīvesbiedri ir pilnīgi vienlīdzīgi attiecībās ģimenē;
4. Valsts rūpējās par ģimeni, izveidojot un attīstot plašu bērnu aprūpes centru tīklu un organizāciju, kā arī uzlabojot pakalpojumus un sabiedrisko ēdināšanu, pabalstu izmaksu bērna piedzimšanas gadījumā, daudzbērnu ģimenēm, tāpat arī cita veida pabalstus un ģimenes atbalstam.⁴⁴

Sakarā ar PSRS Konstitūcijas pieņemšanu un savienoto republiku Konstitūciju, bija būtiskas izmaiņas un papildinājumi, kas pamatots uz PSRS un savienoto republiku tiesību aktu un republikas ģimenes kodeksu.⁴⁵

Autore secina, ka ar jaunās sociālistiskās sabiedrības parādīšanos pastiprinājās atbalsts jaunajām ģimenēm, sekojoši:

1. pabalstos;
2. alimentos;

⁴⁰Vēbers J. Latvijas Republikas civillikuma komentāri ģimenes tiesības. Rīga: Mans Īpašums, preses firma, 2000, 113. lpp.

⁴¹Autoru kolektīvs. Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). Rīga: Latvijas Vēsture fonds, 2000, 144. lpp.

⁴²Vēbers J. Latvijas PSR ģimenes tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1984, 16. lpp.

⁴³ Г.К. Матвеев. Советское семейное право. Москва: Юридическая литература, 1985, с.32.

⁴⁴Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик. Рига: Авотс, 1977.

⁴⁵ Г.К. Матвеев. Советское семейное право. Москва: Юридическая литература, 1985, с.33.

3. pagarinājās dekrēta atvaļinājums;
4. juridiskas pilnvaras ieguva tikai reģistrēta laulība;
5. tā sauktās civillaulības neieguva nekādas turpmākās juridiskās sekas.

Rūpes par bērniem un mātēm, un par ģimenes stiprināšanu, vienmēr ir viens no svarīgākajiem uzdevumiem Padomju valstī.

3. Ar 1990.gada 4.maija Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes Deklarāciju „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” tika uzsākta pakāpeniska atteikšanās no padomju tiesībām. Deklarācija paredzēja pārejas laiku. Tajā tika pieļauta tādu spēkā esošo padomju tiesību piemērošana, kas nerunāja pretī Latvijas Republikas 1992.gada 15.februāra Satversmes 1., 2., 3., un 6., pantam. Tas nozīmēja, ka pilnīga atteikšanās no padomju tiesībām tika atlikta uz nenoteiktu laiku.⁴⁶

1937.gada Civillikuma atjaunošanu pilnā apjomā pabeidza 1993.gada 25.maijā, kad LR AP pieņēma likumu „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma ģimenes tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību”, nosakot tā spēkā stāšanos ar 1993.gada 1.septembri. Atšķirībā no mantojuma, lietu un saistību tiesībām ģimenes tiesību daļa profesora Jāņa Vēbera vadībā tika izstrādāta un pēc tam arī pieņemta jaunā redakcijā. Šādu nepieciešamību noteica tas, ka 1937.gada Civillikums nenodrošināja vienlīdzīgas tiesības laulātajiem, ierobežojot sievas tiesības, īpaši mantiskajās attiecībās. Tāpat bija grozāmi noteikumi par ārliulības bērnu un par adoptāciju, kuri par svarīgāko uzskatīja nevis adoptējamā bērna intereses, bet gan ģimenes mantiskās attiecības.⁴⁷

1993.gada 1.septembrī, atjaunojot Civillikuma Ģimenes tiesību daļas spēkā esamību, Civillikuma Ģimenes tiesību daļā vārdi “vīrs” vai “sieva” tika gramatiski aizstāti ar vārdiem “laulātais” vai “laulātie”. Taču gramatiskā Civillikuma pielāgošana mūsdienu situācijai, neizvērtējot zinātniskā līmenī arī ar citām interpretācijas metodēm šo tiesību normu saturu, ir radījusi virkni tiesību normu piemērošanas problēmu un neskaidrības attiecībā uz atsevišķiem Civillikuma Ģimenes tiesību daļas pantiem un ar tiem regulētām tiesiskajām attiecībām.⁴⁸

Autore secina, ka viens no galvenajiem notikumiem, kas saistīts ar civiltiesībās atjaunoto normatīvo aktu spēkā atjaunošanos, bija 1937.gada 28.janvāra Latvijas Civillikuma spēka atjaunošana 1992.-1993.gadā. Civillikumu tomēr nevarēja pilnīgi atjaunot, jo laika gaitā daži noteikumi CL ir novecojuši un nepieciešamas ievērojamas korekcijas. Tāpēc darba grupa

⁴⁶Lazdiņš J. Tendencies in the Development of Laws in the Republic of Latvia after the Renewal of Independence in 1990-1991. Juridiskā zinātne, 2010, Nr. 1, 53-79. lpp.

⁴⁷Autoru kolektīvs. Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). Rīga: Latvijas Vēsture fonds, 2000, 464-465. lpp.

⁴⁸Pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi> 4.lpp. [aplūkots 2017.gada 1.aprīlī].

vienojās, ka fundamentāli grozījumi jāveic vienīgi ģimenes tiesību daļā, kur esošā Civillikuma redakcija nonāktu nenovēršamā pretrunā ar konvencijām, kurām Latvija jau pievienojusies, un kas atzīst tādus Civillikumam svešus principus, kā dzimumu vienlīdzība, ārlaulības bērnu diskriminācijas aizliegums u. tml.”⁴⁹

Taču tādi institūti, kas kādreiz bija tradicionāli un raksturīgi Latvijai, piemēram, saderināšanās, izsludināšana, alternatīvā laulības noslēgšana, pūrs, kas mūsdienu vidējai un jaunākai paaudzei vairs nav pazīstami, no 1993.gada 1.septembra ir atjaunoti.

⁴⁹Lazdiņš J. Tendencies in the Development of Laws in the Republic of Latvia after the Renewal of Independence in 1990-1991. Juridiskā zinātne, 2010, Nr. 1, 53-79. lpp.

3. Laulības noslēgšana

Laulības reģistrācijai ir tiesību radoša nozīme – tikai dzimtsarakstu nodaļās vai baznīcās noslēgta laulība rada laulāto tiesības un pienākumus.

Latvijas Republikas Satversme paredz, ka laulībā var stāties tikai divas preteja dzimuma personas, no kurām vienai ir jābūt pilngadīgai. 2005.gada 15.decembrī Saeima pieņēma Satversmes 110.panta grozījumu, kas stājas spēkā 2006.gada 17.janvārī, kas definē laulību kā savienību starp vīrieti un sievieti ar mērķi aizliegt laulību starp viena dzimuma personām. ST 110.pants 1.teikums „Valsts aizsargā un atbalsta laulību – savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, vecāku un bērna tiesības.”⁵⁰ Ka arī Latvijas PSR laulības un ģimenes kodekss paredz tieši tadus pašus noteikumus 1.pants 3.d. paredz: „veidot ģimenes attiecības, kuru pamatā būtu sievietes un vīrieša brīvprātīga laulība...”⁵¹

Atjaunojot Civillikumu 1993.gadā, būtiski tika pārstrādātas šīs CL daļas normas, tomēr saglabājot tādus institūtus, kas Latvijai bija tradicionāli, piemēram, saderināšanās, izsludināšanu, fakultatīvas civillaulības, pūru.⁵²

Mūsdienu laikā, pamatojoties uz CL 56.pantu 1.daļu”, laulāšana notiek personīgi klātesot līgavainim un līgavai, kā arī diviem pilngadīgiem lieciniekiem”.⁵³ Šie noteikumi atšķiras no LPSR kodeksa, jo tur pamatojoties uz 185.pantu „Laulību reģistrē noteiktajā dienā to personu klātbūtnē, kuras stājas laulībā”⁵⁴, ka arī laulības reģistrācijā klāt varēja būt ne vairāk par diviem lieciniekiem, taču viņu klātbūtne nebija obligāta.⁵⁵ No iepriekš minētā, autore secina, ka LPSR laikā, lai reģistrētu laulību, lieciniki nebija obligāti.

Laulības reģistrācija ir laulības esamības pierādījums. Latvijas PSR laikā, to varēja pierādīt ar laulības noslēgšanas apliecību un atzīmi pasē. Savukārt mūsdienās vairs neveic atzīmi pasē.

No 1.janvāra 2013.gada stājušies spēkā grozījumi Civillikumā, kas nosaka vairākas izmaiņas laulības slēgšanā:

1. ir atcelta laulības izsludināšana;
2. iesniegums laulības noslēgšanai iesniedzams vienīgi dzimtsarakstu nodaļā;

⁵⁰ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1. jūlijs, nr.43. 110.pants.

⁵¹J. Vēbera komentārs. Grām.:Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985, 1. PANTS,16. lpp.

⁵²J. Vēbers. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri, Ģimenes tiesības. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 116.lpp.

⁵³Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937.20. februāris, nr.41. 56.pants1.daļa

⁵⁴ J. Vēbera komentārs. Grām.:Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985, 75. lpp.

⁵⁵ Fridrihsons I. Ģimene un likums. Rīga: Liesma, 1978, 16. lpp.

3. laulību var noslēgt ne ātrāk, kā pēc viena mēneša, kopš iesniegts iesniegums dzimtsarakstu nodaļā, bet ne vēlāk, kā sešu mēnešu laikā;
4. maksu par laulības reģistrācijas pakalpojumu nosaka pašvaldība;
5. laulības atļautas personām ar ierobežotu rīcībspēju, bet ne starp adoptētāju un adoptēto.⁵⁶
Attiecībā uz laulības noslēgšanu var izdalīt vairākus aktuālus jautājumus:
 - minimālais sliekšnis nepilngadīgajai personai, kura vēlas stāties laulībā;
 - laulības slēgšanas vieta – baznīca vai dzimtsarakstu nodaļas telpas;
 - laulājamo nesastāvēšana citā laulībā;
 - laulājamo veselības stāvoklis.

3.1 minimālais sliekšnis nepilngadīgajai personai, kura vēlas stāties laulībā

Kā Civillikumā, tā arī Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksā nav noteikti pamati laulības vecuma samazināšanai. Vienu no svarīgākajiem jautājumiem par vecuma samazināšanu, mēs varam izdalīt jautājumu, par to, kad nepilngadīga sieviete atrodas grūtniecības stāvoklī. LPSRS kodeksā nav neviena panta par to, ka, ja sieviete atrodas stavoklī, tas ir pamats vecuma samazināšanai, tas izriet no prakses. „Praksē laulības vecumu parasti samazina, ja sievietei jau piedzimis bērns, vai viņa to gaida, ja izveidojušas stabilas faktiskās kopdzīves attiecības un vīrietis tiek iesaukts obligātajā karadienestā, vai nosūtīts ilgstošā komandējumā u.tml.”⁵⁷ Savukart, ievērojot CL 61.pantu 2.daļu, laulības noslēgšana ir pieļaujama, ja „šī laulība nav atzīstama par neesošu, ja tai sekojusi sievas grūtniecība vai ja abi laulātie līdz tiesas spriedumam noteikto vecumu ir sasnieguši.”⁵⁸ Pēc autores domām, saskaņā ar šo definīciju, mēs varam izdarīt secinājumu, ka musdienās ne tikai teoretiski bet arī praktiski, ja sievietei jau piedzimis bērns, vai viņa to gaida, ir tiesības stāties laulībā pirms astoņpadsmit gadu sasniegšanas.

Lai gan CL 32.pantā un LPSRS kodeksā 15.pantā imperatīvi noteic, ka aizliegta laulība pirms 18.gadu vecuma sasniegšanas, likumos ir paredzēti izņēmumi:

- CL 33.pantā ir noteikts „izņēmuma gadījumā ar vecāku vai aizbildņu piekrišanu var doties laulībā persona, kas sasnieguši sešpadsmit gadu vecumu, ja laulība tiek noslēgta ar pilngadīgu personu...”⁵⁹

⁵⁶ Kā Latvijā reģistrēt laulību. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/visi/skaidrojumi/234120-ka-latvija-registret-laulibu/> [aplūkots 2017.gada 1.aprīlī].

⁵⁷ J. Vēbera komentārs. Grām.:Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985, 48. lpp. 15.pants.

⁵⁸Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937.20. Februāris, nr.41. 61.pants 2.daļa.

⁵⁹Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937.20. Februāris, nr.41. 33.pants.

- LPSRS kodekss 15.pantā 2.daļā ir noteikts „Atsevišķos izņēmuma gadījumos rajona (pilsētas) vai pilsētas rajona Tautas deputātu padomes izpildkomiteja var samazināt laulības vecumu, bet ne vairāk, kā par vienu gadu vīriešiem un par diviem gadiem sievietēm.”⁶⁰

Autore secina, ka mūsdienu laikā minimālais vecuma sliekšnis nepilngadīgajam, kurš vēlas stāties laulībā saskaņā ar CL 33.pantu 1.teikumu ir noteikts 16 gadi, ar nosacījumu, ka otram laulājamam ir jābūt pilngadīgam. Savukārt LPSRS laikā minimālais vecuma sliekšnis nepilngadīgajam atšķiras no mūsdienām, pamatojoties uz Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksā 15.pantu 2.daļu, vīriešiem var samazināt uz vienu gadu, savukārt sievietēm uz diviem gadiem.

Civillikums atšķiras no Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa ar to, ka Civillikumā jābūt vecāku vai aizbildņu piekrišanai, lai dotos laulībā, savukārt LPSR tikai jānoskaidro vecāku viedokli, taču laulības vecumu samazina neatkarīgi no tā, vai nepilngadīgā vecāki piekrīt laulības vecuma samazināšanas, vai ne.

Pēc autora domām, lai atļautu nepilngadīgiem stāties laulībā pirms astoņpadsmit gadiem, ja nav svarīga iemesla, piemēram, ja sievietei piedzimis bērns vai viņa to gaida. Obligāti jāņem vērā vecāku vai aizgādņu atļauja.

To, ka CL 33.panta ir noteikts „Izņēmuma gadījumā ar vecāku vai aizbildņu piekrišanu var doties laulībā persona, kas sasniegusi sešpadsmit gadu vecumu, ja laulība tiek noslēgta ar pilngadīgu personu. Ja vecāki vai aizbildņi bez svarīga iemesla liedzas dot atļauju, tad atļauju var dot bāriņtiesa pēc tās vietas, kur dzīvo vecāki vai iecelti aizbildņi”⁶¹ gluži nav pareizi no juridiskā skatpunkta, jo ir pretrunā ar CL 177.pantu 1. un 2. daļu. „Līdz pilngadības sasniegšanai (219.pants.) bērns ir vecāku aizgādībā.

Bērna aprūpe nozīmē viņa uzturēšanu, t.i., ēdiena, apģērba, mājokļa un veselības aprūpes nodrošināšanu, bērna kopšanu un viņa izglītošanu, un audzināšanu (garīgās un fiziskās attīstības nodrošināšana, pēc iespējas ievērojot viņa individualitāti, spējas un intereses un sagatavojot bērnu sabiedriski derīgam darbam).”⁶² Līdz ar to mēs varam secināt, ka vecāki pilnīgi atbild par bērnu, kamēr nepilngadīgais nesak pats sevis uzturet, vai nav atzīts par pilngadīgu saskaņā ar CL 220.pantu „Izņēmuma gadījumos un sevišķi svarīgu iemeslu dēļ, kad nepilngadīgā aizbildņi un tuvākie radnieki apliecina, ka viņš uzvedas nevainojami un

⁶⁰ J. Vēbera komentārs. Grām.:Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985, 48. lpp. 15.pants 2.daļa.

⁶¹ Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937.20. februāris, nr.41. 33.pants.

⁶² Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937.20. februāris, nr.41. 177.pants 1. un 2. daļas.

spēj patstāvīgi aizsargāt un aizstāvēt savas tiesības, un izpildīt savus pienākumus, nepilngadīgo var izsludināt par pilngadīgu arī pirms astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanas, bet ne agrāk, kamēr viņš sasniedzis pilnus sešpadsmit gadus.”⁶³

Pēc autores domām, mēs varam aizdomāties par to, ka sasaistot CL normas ar piemēram, Krimināllikuma normām, kur atbildība par izdarītu noziedzīgu nodarījumu iestājas jau ar 14 gadu vecumu, ir jāizvērtē, vai nav nepieciešams samazināt šo 16 gadu vecuma sliekšni, pazeminot to līdz 14 gadiem, atsevišķos gadījumos, piemēram, ja topošā sieva ir grūtniecības stāvoklī.

Autore secina, ka minimālais sliekšnis nepilngadīgajai personai, kura vēlas stāties laulībā ir ļoti sarežģīts jautājums, jo dzīvē ir ļoti daudz aspektu, kuri prasa vecumu samazināšanu. Nav tik viegli atbildēt uz jautājumu, vai bāriņtiesa bez vecāku piekrišanās var dot atļauju nepilngadīgajai personai stāties laulībā. Šajā situācijā tiesai cieši jāsadarboties ar vecākiem, rūpīgi izanalizēt savstarpējās attiecības starp bērnu un vecāku, un, ja šīs attiecības ir adekvātas un atbilst visām morālām normām, tad pēdējais vārds būs vecākiem.

3.2. laulības slēgšanas vieta – baznīca vai dzimtsarakstu nodaļa

Latvijas PSR laulības un ģienes kodekss 12.panta. 3.daļa „Laulāto tiesības un pienākumus rada tikai laulība, kas noslēgta valsts Civiltāvokļa aktu reģistrācijas iestādēs.”⁶⁴ Tas nozīmē, ka laulības reģistrācijai ir tiesību radoša nozīme – tikai dzimtsarakstu (CAR – civiltāvokļa aktu reģistrācijas iestādēs) noslēgta laulība rada laulāto tiesības un pienākumus.⁶⁵ Savukārt, mūsdienās reliģisko organizāciju likuma 5.pants noteic, „1) ka Latvijas Republikā valsts ir atdalīta no baznīcas. Valsts institūcijām ir laicīgs raksturs, un reliģiskās organizācijas valsts funkcijas veic tikai likumos paredzētajos gadījumos”.⁶⁶ Viens no tādiem gadījumiem ir paredzēts CL 51.pantā „Ja laulājamie pieder pie ev.-luterāņu, Romas katoļu, pareizticīgo, vecticībnieku, metodistu, baptistu, septītās dienas adventistu vai Mozus ticīgo (judaistu) konfesijas un vēlas salaulāties pie savas konfesijas garīdznieka, kuram ir attiecīgās konfesijas vadības atļauja, tad viņus laulā pēc attiecīgās konfesijas noteikumiem”⁶⁷ un CL 53.pantā. Tā, kā Latvijā valsts ir atdalīta no baznīcas un Latvijā nav valsts baznīcas, tad visas valsts teritorijā pastāvošās konfesijas bauda vienādu tiesisko statusu. Laulības reģistrācija ir valsts

⁶³ Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937.20. februāris, nr.41. 220.pants

⁶⁴ J. Vēbera komentārs. Grām.:Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985, 48. lpp. 12.pants 3.daļa.

⁶⁵ Turpat.

⁶⁶ Reliģisko organizāciju likums: LR likums: Latvijas Vēstnesis, 1995. 26. septembrī, nr.146. 5.pants.

⁶⁷ Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937.20. februāris, nr.41. 51.pants.

deleģēta funkcija reģistrācijām. Un to var realizēt tikai likumā paredzētā kārtībā reģistrētās reliģiskās organizācijas.⁶⁸ „Katras konfesijas vadība ir apstiprinājusi to garīdznieku sarakstu, kuriem ir tiesības reģistrēt laulību.”⁶⁹ Autore secina, personām, kuras vēlas stāties laulībā pie garīdznieka, ir jānoskaidro, kādas ir šīs garīdznieka tiesības. Pretējā gadījumā var rasties situācija, ka laulība nav noslēgta un tā ir no jauna jāreģistrē vai nu pie cita garīdznieka, vai dzimtsarakstu nodaļā. Ka arī pamatojoties uz CL 41.pantu „Laulību noslēdz ne agrāk, kā viena mēneša un ne vēlāk, kā sešu mēnešu laikā pēc iesnieguma, un citu laulības noslēgšanai nepieciešamo dokumentu iesniegšanas dzimtsarakstu nodaļā, ja laulības noslēgšanai nav šā likuma 32., 35., 37. un 38.pantā norādīto šķēršļu”,⁷⁰ personas var noslēgt laulību gan dzimtsarakstu nodaļā, gan baznīcā.

Saskaņā ar CL 54.pantu „Dzimtsarakstu nodaļas amatpersona vai garīdznieks nelaulā, ja viņam ir zināmi šķēršļi laulības noslēgšanai”.⁷¹

Saskaņā ar likumu „Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ģimenes tiesību daļā” kurš stājas spēkā: 01.09.1993. 56.pantu 2.daļu „Dzimtsarakstu nodaļā laulā atklāti nodaļas telpās. Ārpus šīm telpām var laulāt tikai līgavaiņa vai līgavas slimības, vai citu svarīgu iemeslu dēļ.”⁷² Tas nozīmē, kā vienīgais svarīgais iemesls saskaņā ar dzimtsarakstu nodaļu un baznīcu praksi tiek uzskatīti tikai tādi gadījumi, ja līgava vai līgavainis veselības stāvokļa dēļ nespēj ierasties dzimtsarakstu nodaļā, vai baznīcā, tad dzimtsarakstu nodaļas amatpersona, vai mācītājs ierodas tajā vietā, kur atrodas slimais laulājams. Pēc autores domām, izvērtējot šo CL ietverto ierobežojumu, mūsdienās tam nav būtiska pamatojuma, tādēļ arī pēc laulājamo vēlmes laulāšanas ceremonija nevarētu notikt citā, pašu laulājamo izvēlētajā vietā.

Šāda situācija izmainījās sakot ar grozījumiem, kas bija izdarīti ar 10.03.2005. un 29.11.2012. likumu, kas stājas spēkā 01.01.2013. izmainījās noteikumi par to, kur var laulāt. Saskaņā ar CL 56.pantu 2.daļu „Dzimtsarakstu nodaļā laulā atklāti nodaļas telpās vai citā piemērotā vietā.”⁷³ Par šo arī liecīna Civiltāvokļa aktu reģistrācijas likuma 19.pantā 2.daļas noteikumi: "Pēc personu lūguma dzimtsarakstu nodaļas amatpersona var reģistrēt laulību citā piemērotā vietā, ja personas, kuras vēlas noslēgt laulību, nodrošina laulības reģistrācijai piemērotus vai

⁶⁸J. Vēbers. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri, Ģimenes tiesības. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 36.lpp. 51.pants.

⁶⁹Turpat, 37.lpp.

⁷⁰Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937.20. februāris, nr.41. 51.pants.

⁷¹Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937.20. februāris, nr.41. 54.pants.

⁷²Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ģimenes tiesību daļā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 08. Junijs, nr.35.

⁷³Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937.20. februāris, nr.41. 56.pants2.daļa.

atbilstošus apstākļus.”⁷⁴ „Citā piemērotā vietā” nozīme ka laulātie var rīkot laulāšanas ceremoniju, piemēram, pilī, kultūras centros, tautas namā. „Stāsta Rīgas Pārdaugavas izpilddirekcijas Dzimtsarakstu nodaļas vadītāja Danuta Šavdine: „Cilvēki atbilstošas telpas bieži izveido, uzbūvējot, piemēram, lapeni jūras krastā. Un tas tiek pielīdzināts Civillikuma 56. pantā minētajām piemērotajām telpām.”⁷⁵

3.3. Laulājamo nesastāvēšana citā laulībā

Pēc autores domām, aktuāls ir arī jautājums par laulājamo nesastāvēšanu jau citā laulībā, „jo pašlaik, iesniedzot iesniegumu par vēlmi doties jaunā laulībā, izņemot paša laulātā apgalvojumu, par to, ka viņš nesastāv laulībā, ir visai maz pierādījumu. Personas pasē zīmogs par laulības noslēgšanu un laulības šķiršanu vairs netiek iespiests, persona var būt jau salaulāta citā valstī, persona var būt salaulāta baznīcā un baznīca, savukārt, nav nosūtījusi attiecīgas ziņas dzimtsarakstu nodaļai”.⁷⁶ Lai risinātu šo problēmu, no 2013.gada 1.janvāra stājušies spēkā grozījumi Civillikuma Ģimenes tiesību daļā, kā arī Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likumā. Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likums 17.pants 5.daļā ir paredzēts: „Ja personas vēlas noslēgt laulību nevis tajā dzimtsarakstu iestādē, kurā tās iesniedza iesniegumu par laulības noslēgšanu, bet gan citā dzimtsarakstu iestādē vai pie garīdznieka, dzimtsarakstu iestāde, kurā iesniegts iesniegums par laulības noslēgšanu, izsniedz tām izziņu par laulības noslēgšanai nepieciešamo dokumentu pārbaudi. Izziņa ir derīga sešus mēnešus no tās izsniegšanasdienas.”⁷⁷

Tagad dzimtsarakstu nodaļas izziņa ir jāiesniedz baznīcā, kur paredzēta laulību noslēgšanas ceremonija.⁷⁸

Sakarā ar to, ka pamatprincips laulības attiecību veidošanā Latvijā, tāpat kā visā Eiropā, kas attīstījās kristietības un rietumu kultūras ietekmē, ir vienlaulības, monogāmijas princips. Tas ir nostiprinājies, kā tautu ētiskajos uzskatos par laulību, tā arī ģimenes tiesību normās.⁷⁹ Gan Latvijas likumdošanā tas ir noteikts CL 38.panta 1.daļā šādā formulējumā: „Aizliegta jauna

⁷⁴ Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 14. decembrī, nr.197 (4800)19.pants 2.daļa.

⁷⁵Kā Latvijā reģistrēt laulību. Pieejams:<http://www.lvportals.lv/visi/skaidrojumi/234120-ka-latvija-registret-laulibu/> [aplūkots 2017.gada 1.aprīlī].

⁷⁶Turpat.

⁷⁷ Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 14. decembrī, nr.197 (4800)17.pants 5.daļa.

⁷⁸Turpat.

⁷⁹J. Vēbers. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri, Ģimenes tiesības. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 38.lpp. 22.pants.

laulība personai, kas jau atrodas laulībā”⁸⁰, gan Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksā 16.panta 1.daļā šādā formulējumā:” Nav atļauts noslēgt laulību: starp personām, no kurām kaut vai viena jau ir citā laulībā...”⁸¹ Tas attiecas uz abu dzimumu personām, kā arī ārvalstniekiem, kas Latvijā uzturas tikai noteiktu laiku. Ar „jaunu laulību” vai „citu laulību” ir jāsaprot laulību, kas noslēgta likumā noteiktā kārtībā – dzimtsarakstu nodaļās, baznīcās pie garīdzniekiem.⁸²

3.4. laulājamo veselības stāvoklis.

Par laulājamo veselības stāvokli CL 34.pantā tikai nosaka tik daudz, ka: „aizliegta laulība personām, kuras tiesa atzinusi par rīcības nespējīgām gara slimības vai plānprātības dēļ”⁸³, šī norma ir izslēgta ar 29.11.2012. likumu, kas stājas spēkā 01.01.2013. LPSR Laulības un ģimenes kodeksā, savukārt, bija noteikts, ka pirms stāšanās laulībā, kopā ar iesniegumu dzimtsarakstu nodaļā jāiesniedz arī izziņa no ārsta, ka persona ir vesela. Pēc autores domām, CL 34.pantā noteiktais un LPSR Laulības un ģimenes kodeksā noteiktais, ir divas galejības, kur vienā pusē ir pilnīga šīs jomas atstāšana laulājamo ziņā, bet otrā pusē – valsts absolūta kontrole. Starp gara slimību, plānprātību ir virkne citu saslimšanu, par kurām, pēc autores domām, būtu jāzin laulājamiem, un attiecīgi, tad katram no viņiem ir izvēles brīvība, stāties ar šādu personu laulībā vai nestāties. Neiejaukšanās privātajā dzīvē un personas tiesības uz savu interešu aizsardzību jāskata kopsakarā ar šīs otras personas interesēm, t.i., ar otra potenciālā laulājamā, kuram ir tiesības zināt, ka viņa topošajam vīram vai sievai, ir saslimšanas, kas ir lipīgas un ar kurām var saslimt arī viņš, jo dzīvē mēdz gadīties, ka arī pati slimā persona nezina, ka ir slima. Tādēļ attiecībā uz šo jautājumu, autore pilnīgi piekrīt viedoklim, ka, likumdēvējam vajag papildināt Civillikumu ar jaunu pantu, kurš būs izteikts šādā redakcijā: 1.daļu „Personas, kas vēlas doties laulībā, papildus iesniegumam iesniedz dzimtsarakstu nodaļai parakstītu apliecinājumu, ka ir informētas par laulājamo veselības stāvokli.” Attiecīgi otro daļu šādā redakcijā: „Par nepatiesu šī panta pirmajā daļā ziņu sniegšanu vainīgos var saukt pie kriminālatbildības.”⁸⁴

⁸⁰Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937.20. februāris, nr.41. 58.pants1.daļa

⁸¹J. Vēbera komentārs. Grām.:Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985, 48. lpp. 16.pants 1.daļa.

⁸²J. Vēbers. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri, Ģimenes tiesības. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 38.lpp. 22.pants.

⁸³GrozījumiCivillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012.20. decembrī, nr.200 (4803)<https://likumi.lv/ta/id/253623-grozijumi-civillikuma> [aplūkots 2017.gada 7.aprīlī].

⁸⁴Pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi> 7. lpp. [aplūkots 2017.gada 1.aprīlī].

4. Laulības šķiršana un neesamība

Laulība izbeidzās ar viena laulātā nāvi, tomēr laulību var izbeigt arī ja kāds no laulātajiem ir dzīvs, to šķirot pēc viena vai abu laulāto pieteikuma. Viena laulātā nāve ir objektīvs, no pašiem laulātajiem neatkarīgs laulības izbeigšanas pamats, turpretī laulības izbeigšana, to šķirot, ir viena vai abu laulāto brīvas gribas izpausme.⁸⁵ Tā, kā laulība ir brīva un brīvprātīga sievietes un vīrieša savienība, tās izbeigšanai šķiršanas ceļā ir jābūt brīvai un brīvprātīgai neatkarīgi no tās ilguma, laulāto reliģiskās pārliecības, tautības un citiem nosacījumiem. Laulības izbeigšana, to šķirot, ir viena vai abu laulāto brīvas gribas izpausme. Lēmums laulības šķiršanas lietā ir tiesas izdots juridisks akts, kas pamatojas uz viena vai abu laulāto gribu izbeigt laulības tiesisko attiecību.⁸⁶ Laulības šķiršana ir likumīga laulības izbeigšana. Latvijā laulības šķiršanas kārtība tika nodibināta Pirmās Latvijas Republikas laikā un līdz 1921.gadam un strikti mainījās divas reizes. Laika posmā līdz 1938.gadam ģimenes tiesību jomā notika reformas. Ar 1919.gada 8.janvāra lēmumu spēkā stājās „Civiltāvokļa akta, laulības, ģimenes un aizbildnības kodekss”. Šā kodeksa darbības ietvaros tika reformētas arhaiskas cariskās Krievijas ģimenes tiesības. Turpmākā ģimenes tiesību reforma Latvijā notika ar 1921.gada 1.februāra likumu „Par laulību”, kas visā Latvijas teritorijā bija spēkā līdz 1938.gada 1.janvārim. Šis likums regulēja laulības noslēgšanu, laulības spēkā neesamību un laulības šķiršanu. Ar šo likumu Latvijā tika atļauta, tā sauktā, fakultatīvā civillaulība.⁸⁷

1937.gada 28.janvārī tika pieņemts Civillikums, ar kuru tika pārņemts laulības šķiršanas institūts no likuma „Par laulību”. Līdz tam laulības attiecības reglamentēja baznīca, kas aizliedza šķirties.⁸⁸

LPSR laikā bija divējādā laulības šķiršanas kārtība – tiesās un civiltāvokļu aktu nodaļās.

Mūsdienās ar CL grozījumiem, kas stājās spēkā 2011.gada 1.februārī arī ir divējāda laulības šķiršanas kārtība – tiesās un pie notāra.

Ar CL Ģimenes tiesību daļas atjaunošanu 1993.gada 1.septembrī stājās spēkā cita laulības šķiršanas kārtība, t.i., laulības šķiršanas apliecības neizdošana. Atjaunotā CL šķiršanas kārtība skāra arī tos laulātos, kam līdz tam brīdim pasēs nebija zīmoga par laulības šķiršanu. Šiem laulātiem nācās atkārtoti sniegt tiesā prasību par laulības šķiršanu. 2005.gada 10.martā tika

⁸⁵ Padomju tiesības V. Millera un E.Meļķiša red. Rīga: Zvaigzne, 1978, 197. lpp

⁸⁶Laulāto samierināšana. Jurista Vards, 2004. 5.oktobris, 38, (343).

⁸⁷J. Vēbers. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri, Ģimenes tiesības. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 113.lpp.

⁸⁸ Pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi> 13.lpp. [aplūkots 2017.gada 1.aprīlī].

pieņemti grozījumi CL, kas paredzēja atcelt prasību par zīmoga nepieciešamību pasēs par laulības šķiršanu.⁸⁹

Civillikuma grozījumi, kas stājās spēkā ar 2003.gada 1.janvāri būtiski mainīja laulības šķiršanas nosacījumus, jaunā redakcija sniedza skaidrojumu izirušai laulībai, kas nebija noteikta iepriekšējā Civillikuma redakcijā. CL jaunā redakcija sniedz skaidrojumu arī par laulāto šķirto dzīvi.⁹⁰ Darba autore secina, ka laulības šķiršanas pamatojumus var iedalīt divās grupās:

- Ja laulātie dzīvo šķirti trīs un vairāk gadus;
- Ja laulātie dzīvo šķirti mazāk, nekā trīs gadus.

4.1. Laulība šķiršana tiesā

Padomju laikā tiesā laulības šķiršana bija obligāta šādos gadījumos:

1. ja laulātajiem bija nepilngadīgi bērni un strīds par alimentiem;⁹¹

Piemēram: Rīgas pilsētas Ļeņingradas rajona tautas tiesa. Civillietā Vladimiras Vinokurovas prasībā pret Tatjanu Vinokurovu par laulības šķiršanu. 1988.g. lieta Nr. 2-1179/5-88 vīrs iesniedz prasību par laulības šķiršanu. Prasītājs savā prasībā norāda, ka viņu laulība izjuka atbildētājas vainas dēļ. Tagad viņš mīl citu, un vēlas dibināt ģimeni ar citu sievieti. Samierināšanās nav iespējama. Atbildētāja piekrīt laulības šķiršanai un prasa uzturlīdzekļu piedziņu. Tautas tiesa, pārbaudot un novērtējot pierādījumus lietā, pieņema lēmumu par laulības šķiršanu un uzturlīdzekļu piedziņu.⁹²

Autore secina, ka spilgts piemērs tam, ka padomju tiesībās bērna audzināšanai tika piešķirta liela nozīme (tika nodrošināta simtprocentīga alimentu samaksa). Rīgas pilsētas Ļeņingradasrajona tautas tiesas 1979.g. Lieta Nr. 2-953, kurā sieva lūdza uzturlīdzekļu piedziņu no vīra, kurš izcieš sodu cietumā. Vīrs nav sniedzis iebildumus pret prasību. Tautas tiesa secina, ka prasība ir apmierināma, sakarā ar to, ka uzturēt bērnu ir abu vecāku pienākums.⁹³

⁸⁹Pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi> 15.lpp. [aplūkots 2017.gada 1.aprīlī]

⁹⁰Turpat, 17.lpp.

⁹¹J. Vēbera komentārs. Grām.:Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985, 94. lpp. 3.pants.

⁹²Latvijas Valsts Arhīvs 1632.f., 1.a., 1939.l., 9.lp.

⁹³LVA 1632.f., 1.a., 1254.l., 28. lp.

Izanalizējot padomju tautas tiesu spriedumus, autore secina, ka ļoti daudz laulības šķiršanas un uzturlīdzekļu piedziņas lietas bija saistītas ar to, ka vīri pārmērīgi lieto alkoholiskos dzērienus, rīko skandālus, uztur sakarus ar citām sievietēm. Piemēram:

Māskavas rajona tautas tiesas 1985.g. civillietā Nr. 2-75/85 Antoņinas Kobzevas prasībā pret Viktoru Kobzevu par laulības šķiršanu un alimentu piešķiršanu. Sieva iesniedza prasību par laulības šķiršanu un alimentu piedziņu. Sieva cēla prasību, jo vīrs bieži uztur sakarus ar citām sievietēm, un pārmērīgi lieto alkoholiskos dzērienus, tādā viedā norāda, ka šāda rīcība ir novedusi pie pasliktināšanās attiecībās. Vīrs sāka rupji uzvesties, skandalēt, apvainot un iebaidīt bērnus. Vīrs prasību par laulības šķiršanu neatzina un paskaidroja, ka viņš vēlas turpināt kopdzīvi ar sievu. Tautas tiesas noteiktais sešu mēnešu pārbaudes termiņš pušu attiecībās nekādi pozitīvi rezultāti netika sasniegti. Šādos apstākļos Maskavas rajona tautas tiesa nolēma, ka ģimenes atjaunošana ir kļūvusi neiespējama. Rezultātā tautas tiesa uzskatīja, ka prasība apmierināma,⁹⁴ un Rīgas pilsētas Ļeņingradas rajona tautas tiesa lieta nr. 2-956, sieva lūdza šķirt laulību, alimentu piedziņu un atstāt ar laulībā iegutu uzvārdu. Pamatojums: bieži uztur sakarus ar citām sievietēm. Viņa uzsvēra, ka ir atsevišķa saimniecība. Adbildētājs atzina prasību. Tautas tiesa prasību apmierināja.⁹⁵

Tapat Rīgas pilsētas Ļeņingradas rajona tautas tiesa. 1970.g. Lieta Nr. 2-313, 23.III. kurā sieva iesniedza prasību par laulības šķiršanu un alimentu piedziņu. Sieva cēla prasību, jo vīrs pārmērīgi lietoja alkoholiskos dzērienus, rīkoja skandālus un neaudzināja bērnus, kā arī izraisīja ugunsgrēku un sadega puse no īpašuma daļas. Rezultātā viņš pameta ģimeni. Pēc pusgada atbildētājs atgriezās atpakaļ Rīgā, bet kopā viņi nedzīvoja. Sieva kategoriski uzsver, ka nevēlas atjaunot kopdzīvi ar vīru. Atbildētājs prasību pilnīgi atzina un ar visam piekrita. Tautas tiesa, pārbaudot un novērtējot pierādījumus lietā, secināja, ka laulāto attiecības starp pusēm ir pārtrauktas, un puses savstarpējus sakarus neuzturēja. Līdz ar ko laulības attiecības starp vīniem ir atzīstamas, kā formālas. Tautas tiesa sievas prasību par laulības šķiršanu apmierināja.⁹⁶

Līdzīgi tautas tiesa bija lēmusi lietās Latvijas Padomju Socialistiskās Republikas Centra rajona tautas tiesas 1993.g. Civillietā Nr. 2-354 Ekstas Natālijas prasībā pret Ekstu Īgoru par laulības šķiršanu un alimentu piedziņu⁹⁷ un Rīgas pilsētas Ļeņingradas rajona tautas tiesas 1970.g. lietā Nr. 2-314, kurā sieva lūdza šķirt laulību un alimentu piedziņu, paskaidrojot, ka vīrs bieži lieto alkoholiskos dzērienus un, būdams dzērums stāvoklī, rīko skandālus

⁹⁴ LVA 1623.f., 1.a., 6699.l., 14.lp.

⁹⁵ LVA 1632.f., 1.a., 897.l., 30.lp.

⁹⁶ LVA 1632.f., 1.a., 897.l., 10.lp.

⁹⁷ LVA 2178.f., 1.a., 5338.l., 11.lp.

ģimenē un neaudzina bērnus. Vīrs prasību pilnībā atzina. Tautas tiesa sievas prasību apmierināja.⁹⁸

Vēl viena līdzīga lieta bija izskatīta Rīgas pilsētas Ļeņingradas rajona tautas tiesā. 1970.g. lieta Nr. 2-319 sieva lūdza šķirt laulību un alimentu piedziņu. Sieva pamatoja savu prasību ar to, ka vīrs pārmērīgi lieto alkoholiskos dzērienus. Viņš ārstējas klīnikā lai izvairītos no alkojolisko dzērienu atkarības, bet beigās, joprojām turpināja dzērt. Jau gadu viņi nedzīvo kopā. Atbildētājs neatzīst prasību. Ļeņingradas rajona tautas tiesa uzskatīja, ka ģimenes atjaunošana ir kļūvusi neiespējama. Rezultātā tautas tiesa uzskatīja, ka prasība ir apmierināma.⁹⁹

Autore secina, ka tiesa laulību šķir, ja laulātie, kādu laiku dzīvo atsevišķi un ved atsevišķu saimniecību, pat, ja viņiem ir kopīgi bērni. Praktiski vienmēr samierināšanās laiku tiesa noteic, kad viens no laulātajiem nevēlās šķirt laulību. Padomju laikā praktiski vienmēr bērns paliek pie mātes un vīrs maksā alimentus.

Autore konstatēja, ka bija lietas, kuras saistītas ar vardarbību ģimenē un negatīvo ietekmi uz bērnu audzināšanu un to veselību. Viens no spilgtākajiem piemēram no prakses:

Rīgas pilsētas Ļeņingradas rajona tautas tiesas 1986.g. civillieta Nr. 2-64/86 Karinas Trubačas prasībā pret Valdemāru Trubaču par laulības šķiršanu, kurā sieva iesniedza prasību par laulības šķiršanu, kurā viņa norādīja, ka laulība ir neveiksmīga. Starp laulātajiem ir nesaskaņas intīmajās attiecībās. Atbildētājs ir nepamatoti greizsirdīgs. Ļoti grūti būt par tāda cilvēka sievu, kurš vienmēr netic savai sievai, kurš nemitīgi ir neapmierināts. Atbildētājs reti lieto alkoholiskos dzērienus, taču dzērumā vīrs bērnu klātbūtnē lieto necenzētus vārdus un pazemo sievu. Viņai ir meita, kurai atbildētājs nav īstais tēvs, bet kura atbildētāju sauc par tēvu. Kad laulātie ir sastrīdējušies, viņš neļauj bērnam saukt sevi par tēvu. Sieva uzskata, ka nesaskaņas viņu ģimenē negatīvi ietekmē bērnu audzināšanu un to veselību. Uz tiesas sēdi puses neieradās. Sieva lūdza tiesu lietu atlikt. Tiesa atrada par iespējamu divus mēnešus laulības samierināšanai. Pēc diviem mēnešiem sieva lūdza izbeigt lietu par laulības šķiršanu, jo laulātie ir izlīguši.¹⁰⁰

Autore secina, ka nav saprotams, kāpēc tiesa deva divus mēnešus laika laulības samierināšanai. Pēc autores domām šajā lietā arī apskatīta bērna interešu aizsardzība sakarā ar to, ka, kad vīrs lieto alkoholiskus dzērienus, viņš bērnu klātbūtnē lieto necenzētus vārdus, pazemo sievu un neļauj bērnam saukt sevi par tēvu, kā arī neaudzina bērnus. Šādi apstākļi ļoti

⁹⁸ LVA 1632.f., 1.a., 897.l., 13.lp.

⁹⁹ Turpat, 15.lp.

¹⁰⁰ LVA 1632.f., 1.a., 1937.l., 16.lp.

negatīvi ietekmē bērnu audzināšanu, to veselību un psihisko stāvokli. Šajā lietā autore saskatīja pretrunu ar padomju galveno funkciju bērna interešu aizsardzībā.

2. ja laulātiem, kam nav nepilngadīgu bērnu, ir strīds par laulības šķiršanu;¹⁰¹

Piemēram: Rīgas pilsētas Ļeņingradas rajona tautas tiesas 1986.g. civillietā Nr. 2-27 Skaidrītes Fedosovas prasībā pret Sergeju Fedosovu par laulības šķiršanu. Sieva lūdza tiesu šķirt laulību, pamatojoties uz to, ka atbildētājs pēc rakstura ir egoistisks un vieglprātīgs. Sieva drīz kļuva pārliecināta, ka viņš nav piemērots ģimenes dzīvei. Pēc darba vīrs tiekas ar draugiem un visu laiku pavada ar viņiem. Ar tiem, ar ko atbildētājs dzīvoja kopā, viņš neņem vērā. Pēc laika viņš sāk dzīvot ar saviem vecākiem. Ņemot vērā iepriekš minēto, iesniedzēja uzskata, ka saglabāt ģimeni nav iespējams. Vienoties, lai laulību šķirtu civilstāvokļa aktu reģistrācijas iestādē nevar, jo starp laulātajiem ir izveidojušās naidīgas attiecības. Vīrs piekrīt laulības šķiršanai un kopīpašuma sadalei. Tautas tiesas noteiktais sešu mēnešu pārbaudes termiņš pušu attiecībās nekādus pozitīvus rezultātus nedeva. Tautas tiesa uzskatīja, ka prasība ir apmierināma,¹⁰² un Rīgas pilsētas Ļeņingradas rajona tautas tiesā. 1979.g. lieta Nr. 2-333, vīrs lūdza šķirt laulību sakarā ar to, ka starp laulātajiem nav ne mīlestības, ne saprašanas, ne cieņas, kā arī ir atšķirīgas intereses. Atbildētāja prasību pilnīgi atzina, bet vēlas, lai bērni paliek pie viņas. Līdz ar to, sieva lūdza alimentu piedziņu. Tautas tiesa secina, ka ņemot vērā to, ka viņi nevēlas samierināties, ka arī to, ka viņi dzīvoja šķirti jau pirms bērna piedzimšanas, viņiem ir atsevišķa saimniecība un nav strīda par kopīpašuma sadāli, nolēma abu prasības apmierināt un laulību šķirt, no vīra piedzīt alimentus.¹⁰³

Pēc autores uzskata interesanta ir lietā Nr. 2-123. Sieva iesniedza prasību tautas tiesā par laulības šķiršanu, jo kopdzīves laikā attiecības starp laulātajiem bija pasliktinājušās, jo vīrs lietoja alkoholiskos dzērienus. Sieva lūdza šo laulību šķirt, jo vīrs neturēja solījumus nedzert un neārstējās pret alkoholismu. Vīrs prasību atzina. Tautas tiesa, noklausoties abu laulāto paskaidrojumus, nekonstatēja, ka ģimene ir izirusi. Tiesa nodibina, ka no abu laulāto paskaidrojumiem izrietēja, ka viņi ne tikai kopā dzīvo, bet arī kopīgi ēd un kopīgi audzina bērnus. Vīrs gan solījā braukt uz citu dzīvesvietu, taču arī iepriekš viņš vairākkārt ir aizbraucis un atkal atgriezies ģimenē, pēc tam kopdzīve atjaunota. Vīru sieva vienmēr pieņēmusi atpakaļ ģimenē un praktiski neko nav darījusi, lai panāktu vīra piespiedu ārstēšanu, tāpēc laulības šķiršana izmaiņas nedotu. Līdz ar to tautas tiesa neatrada pamatu

¹⁰¹ J. Vēbera komentārs. Grām.:Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985, 94. lpp. 3.pants.

¹⁰² LVA 1623.f., 1.a., 6713.l., 14.lp.

¹⁰³ LVA 1632.f., 1.a., 897.l., 20.lp.

laulības šķiršanai”.¹⁰⁴ Savukārt, mūsdienās Jelgavas tiesas nolēmums Lietā Nr. C 15205403 304/04, analizējot CL 74.panta 1.daļas 1.punkta piemērojamību, tiesa norāda, ka „Piemērojot pušu tiesiskajām attiecībām CL 74.panta 1.daļas 1.punkta nosacījumus, tiesa uzskata, ka lietā ir primārā prasītājas subjektīva attieksme pret atbildētāja uzvedību, jo tikai pati prasītāja var secināt, vai konkrētajā situācijā viņa ir ar mieru turpināt kopdzīvi ar atbildētāju. Tiesa neuzskata par iespējamu samierināt puses situācijā, kad atbildētājs pastiprināti lieto alkoholiskos dzērienus un apdraud prasītājas veselību. (...) Izdarot secinājumus par prasības pamatotību, tiesa ņem vērā arī to, ka laulība atzīstama par brīvprātīgu vīrieša un sievietes savienību ar nolūku dibināt ģimeni. Ja pušu attiecību brīvprātības princips ir zudis, kas izskatāmajā lietā ir konstatēts, nav pamata saglabāt laulību tikai pēc vienas puses, atbildētāja, vēlēšanās.”¹⁰⁵

Autore secina, ka Padomju laikā to, ka viens no laulātajiem pārmērīgi lieto alkoholiskos dzērienus, nav pamats šķirt laulību. Turpretim, mūsdienās demokratiskajā sabiedrībā, tiesa cenšas sekot visiem principiem un līdz ar to, ja viens no laulātajiem pārmērīgi lieto alkoholiskos dzērienus, kas ir pamats lai šķirtu laulību.

Vēl viena līdzīga lieta bija izskatīta Rīgas pilsētas Ļeņingradas rajona tautas tiesā. 1979.g. lieta Nr. 2-954, sieva lūdza tiesu šķirt laulību, atgriezt pirmslaulības uzvārdu un valsts nodevu 100 rubļus apmērā sadalīt uz pusēm. Savu sūdzību pamatoja ar to, ka vīrs pārmērīgi lieto alkoholiskos dzērienus, rīko skandālus. Viņi dzīvo šķirti un ved atsevišķo saimniecību. Atbildētājs atzīst prasību. Tautas tiesa pilnībā apmierināja prasību.¹⁰⁶

Līdzīga lieta bija skatīta arī Rīgas pilsētas Ļeņingradas rajona tautas tiesā. 1979.g. lietā nr. 2-955, kur sieva lūdza tiesu šķirt laulību un atstāt ar laulībās iegūtu uzvārdu. Pamats, vīra alkoholisko dzērienu pārmērīga lietošana, skandāli, apvainošana. Prasītāja uzsvēra, ka viņi dzīvo šķirti un ved atsevišķu saimniecību. Abas puses uzskata, ka samierināšana nav iespējama. Atbildētājs uz tiesas sēdi neieradās, bet prasību atzīst un visam piekrīt. Ļeņingradas rajona tautas tiesas uzskatīja, ka ģimenes atjaunošana ir kļūvusi neiespējama. Rezultātā tautas tiesa uzskatīja, ka prasība ir apmierināma.¹⁰⁷

Pēc autores uzskata nav saprotama lieta Nr. 2-1559/4-89, kura tika skatīta Rīgas pilsētas Ļeņingradas rajona tautas tiesā 1989.g. Sieva prasa tiesu šķirt laulību šā iemesla dēļ. Laikā, kad laulātās vīrs atradās armijā, viņā satika cilvēku, ar kuru bija pazīstama jau ilgu laiku pirms

¹⁰⁴Vīnupe, I. Padomju laika laulības tiesības raksturojums: bakalaura darbs. LU Juridiskā fakultāte. Rīga: Latvijas Universitāte, 2009, 41.lpp.

¹⁰⁵Jelgavas tiesas nolēmums Lietā Nr. C 15205403 304/04

¹⁰⁶ LVA 1632.f., 1.a., 1254.l., 25. lp.

¹⁰⁷Turpat, 27.lp.

kāzām. Viņi satuvinājās un tagad laulātā gaidīja bērnu. Savas attiecības vēlas reģistrēt oficiāli laulību reģistrācijas nodaļā, bet, tā kā nav šķirta iepriekšējā laulība, tas ir šķērslis jaunas likumīgas laulības dibināšanai. Tiesa nolēma, ka šī laulība ir formāla un pamatojoties uz to, laulība tika šķirta.¹⁰⁸

Autore nepiekrīt tiesas pieņemtajam lēmumam. Nav saprotams, kāpēc tiesa nav pārbaudījusi, vai tiešām sieviete gaida bērnu no pazīstamā, bet ne no vīra. Tiesai vajadzēja pilnīgi un vispusīgi pārbaudīt pierādījumus, un ja tie ir nepietiekoši, pieprasīt papildu pierādījumus.

Ļoti daudz bija tādu lietu, kurās abas puses neieradās uz tiesas sēdi. Piemēram:

Rīgas pilsētas Centra rajona tautas tiesas 1991.g. lieta Nr. 2-667/1991 par laulības šķiršanu. Sieva iesniedza prasību par laulības šķiršanu, sakarā ar to, ka laulātājiem ir ļoti atšķirīgi raksturi un ģimenē regulāri notiek strīdi. Tas noveda pie pilnīgas ģimenes iziršanas. Gadu viņi dzīvo šķirti un katram ir sava saimniecība. Sieva uzskata, ka samierināšanās nav iespējama. Trīs reizes abas puses neieradās uz tiesas sēdi. Tautas tiesa pieņēma lēmumu laulību nešķirt un prasību atstāt bez izskatīšanas.¹⁰⁹

3. ja bija strīds par bērniem, par laulāto kopīpašuma sadali vai par līdzekļu maksāšanu, lai uzturētu darba nespējīgo laulāto; gadījumos, kad laulību šķīra ar personu, kura atradās ieslodzījumā vai kura bija atzīta par rīcībnespējīgu.¹¹⁰

Piemēram: Rīgas pilsētas Kirovas rajona tautas tiesas 1990.g. civillietā Kleimanas Skaidrites Arvidas prasībā pret Kleimānu Eduardu Leonidu par laulības šķiršanu un kopīpašuma sadali. Sieva iesniedza prasību par laulības šķiršanu un īpašuma sadali. Sieva cēla prasību, jo vīrs pārkāpa uzticību laulībā. Viņš atveda mājās sievieti, ar kuru sācis kopdzīvi. Savu likumīgo sievu viņš mājās neielaiž. Šādai atbildētāja rīcībai sieva nepiekrita, kā arī nav vēlējusies piedot. Laulāta uzskata, ka laulības dzīve ir beigusies, un neredz iespēju to atjaunot. Laulības laikā tika iegādāti pieci dārgi suņi.

Sieva prasa, gadījumā, ja personīgais īpašums tiek zaudēts, to aizstāt ar naudas kompensāciju. Atbildētājs, uz šo sievas prasību, paziņoja, ka viņam nav citas sievietes. Viņš nodarbojas ar suņiem, un sakarā ar kucēnu piedzimšanu, bija nepieciešama palīdzība šajā darbā. Pamatojoties uz iepriekš minēto, atbildētājs iedevis dzīvokļa atslēgas izpalīdzībai suņu kopšanā. Norāda, ka intīmu attiecību ar šo sievieti viņam nav.

Atbildētājs neatzīst un nepiekrīt sievas norādītajam iemeslam, bet pieprasa šķirt laulību, pamatojoties uz to, ka sieva ir slikta saimiece. Atbildētājs nepiekrīt dalīt suņus. Tiesa nolēma

¹⁰⁸ LVA 1632.f., 1.a., 1940.l., 9.lp.

¹⁰⁹ LVA 2178.f., 1.a., 5087.l., 15.lp.

¹¹⁰ J. Vēbera komentārs. Grām.:Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985, 94. lpp. 3.pants.

dot četrus mēnešus, lai samierinātos. Tautas tiesa nolēma, ka laulība jāšķir, jo ģimene vairs nepastāv un samierināšanās nav iespējama. Tā, kā laulības šķiršanā vainīgas abas puses, tika nolemts īpašumu sadalīt uz pusēm – suņi paliek vīram, bet sieva saņem naudas kompensāciju.¹¹¹

Pēc autore uzskata, ļoti interesanta un neizprotama Māskavas rajona tautas tiesas 1985.g. civillietā Nr. 2-126 Staņislava Olenika prasībā pret Mariju Oleniku par laulības šķiršanu. Vīrs lūdza tiesu šķirt laulību un atstāt pie viņa meitu. Prasītājs pamatoja savu prasību ar to, ka sieva pārmerīgi lieto alkoholiskos dzērienus, rīko skandālus, sakarā ar to, ka laulātie dzīvoja šķirti jau četrus gadus. Strīdu par kopīpašuma sadali nav. Sieva piekrita laulības šķiršanai, bet bērnu atstāt vīram nepiekrita. Savā atbildē norādīja, ka viņa alkoholu lieto ļoti reti. Laulātā uzsvēra, ka vīrs vēlas šķirt laulību sakarā ar to, ka viņam ir cita sieviete. Tautas tiesa iedeva viņiem sešus mēnešus samierināšanas nolūkā. Tautas tiesas noteiktais sešu mēnešu pārbaudes termiņš pušu attiecībās nekādus pozitīvus rezultātus nedeja. Tautas tiesa, pārbaudot un novērtējot pierādījumus lietā, konstatēja, ka vīram nav sakaru ar citu sievieti un secināja, ka laulāto attiecības starp pusēm ir pārtrauktas, puses savstarpējus sakarus neuzturēja un saglabāt ģimeni nav iespējams. Tiesa uzsvēra, ka laulības šķiršanā ir vainīga sieva, jo viņa pārmērīgi lieto alkoholu. Ļeņingradas rajona tautas tiesa prasību apmierināja daļēji, proti, nolēma laulību šķirt, savukārt, bērnu atstāt pie mātes.¹¹²

Autore secina, ka nav saprotams, kāpēc tiesa prasību par laulības šķiršanu apmierināja sakarā ar to, ka sieva pārmērīgi lieto alkoholu, bet prasību par bērnu noraidīja?! Kāpēc bērns ir atstāts pie mātes, kura dzer? Vai šajā gadījumā neiet runa par bērna intereses aizsardzību? Šajā gadījumā autore saskatīja pretrunu ar padomju galveno funkciju bērna interešu aizsardzībā, līdz ar ko nepiekrīt tiesas lēmumam.

Tapat Rīgas pilsētas Ļeņingradas rajona tautas tiesa. Civillietā Ludmilas Pankovas prasībā pret Vladimīru Pankovu par laulības šķiršanu. 1987.g. Sieva tiesā iesniedza prasību par laulības šķiršanu. Laulība bija reģistrētā 20.12.1980. gadā. Bērnus nav. Laika posmā no 31.12.1981.g. līdz 4.06.1985.g. atbildētājs izcieš sodu cietumā. Sieva cerēja, ka vīrs labosies un sapratīs, kā ir jādzīvo, tāpēc gaidīja atgriežamies no cietumā. 21.08. 1986.g. atbildētājs ir arestēts. Sieviete uzskata, ka ģimene nevar eksistēt vīra vainas dēļ. Samierināšanās nav iespējama. Brīvprātīgi šķirt laulību CAR iestādē atbildētājs nevēlas. Atbildētājs nepiekrīt laulības šķiršanai. Sakarā ar to, ka prasītāja trīs reizes neieradās tiesas sēdēs (savukārt sieviete

¹¹¹ LVA 2178.f., 1.a., 5052.l., 64.lp.

¹¹² LVA 1623.f., 1.a., 6692.l., 19. lp.

iesniedza tiesai iesniegumu ar lūgumu izskatīt lietu bez viņas līdzdalības), tautas tiesa laulību nešķir.¹¹³

Autore secina, ka lietā Nr. 2-1197/7-87 nav saprotāms kāpēc tautas tiesa pieņēma lēmumu par laulības nešķiršanu. Šajā gadījumā laulātājiem nav bērnu, dzīvo viņi šķirti jo vīrs atrodas cietumā un ved atsevišķu saimniecību. Samierināties sieva kategoriski nevēlas. Laulība eksistē sešus gadus un šajā laika posmā vīrs piecus gadus atrodas cietumā. Autorei nav saprotāms pamatojoties uz ko, tiesa vēlās saglabāt šo ģimeni, kāda tam ir jēga.

Mūsdienās tiesa laulību šķir (pamatojoties uz viena laulātā pieteikumu¹¹⁴) divos gadījumos:

Ja laulātie dzīvo šķirti trīs un vairāk gadus:

1. Ja laulātie ir vienojušies par kopīgā bērna aizgādību, saskarsmes tiesību, bērna uzturlīdzekļiem;
2. Ja laulātie ir vienojušies par kopīgās mantas sadali.¹¹⁵

Ja laulātie dzīvo šķirti mazāk nekā trīs gadus:

1. Laulības iziršanas iemesls ir laulātā fiziska, seksuāla, psiholoģiska vai ekonomiska vardarbība pret laulāto, vai pret viņa bērnu, vai laulāto kopīgo bērnu;
2. Viens laulātais piekrīt otra laulātā prasībai šķirt laulību;
3. Viens no laulātajiem uzsācis kopdzīvi ar citu personu un šajā kopdzīvē ir piedzimis bērns vai ir gaidāma bērna piedzimšana.¹¹⁶

Civillikumā, sākot ar 2003.g. 1.janvāri, ir vairāki būtiski materiālo tiesību normu grozījumi un papildinājumi un saistībā ar tiem, tāpat no 2003.gada 1.janvāra un vēl arī no 2003.gada 19.jūlija ir notikuši likuma grozījumi, ka rezultātā Civilprocesa likuma kārtība šādas civillietas izskata tiesā.

Nodrošinot tiesības uz privātās dzīves noslēpumu, lietas par laulības šķiršanu vai neesamību, izskatāmas slēgtā tiesas sēdē (CPL 11.panta pirmās daļas 3.punkts). Spriedums laulības šķiršanas lietā pasludināms slēgtā tiesas sēdē (CPL 239.panta trešā daļa), bet laulības neesamības lietā nolēmuma rezolutīvā daļa pasludināma publiski (CPL 11.panta astotā daļa).¹¹⁷

¹¹³ LVA 1632.f., 1.a., 1938.l., 10.lp.

¹¹⁴Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937.20. februāris, nr.41. 70.pants1.daļa.

¹¹⁵Turpat, 77.p. 1.d.

¹¹⁶Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937.20. februāris, nr.41. 74.pants1.daļa.

¹¹⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments. Tiesu prakse civillietu izskatīšanā par bērna izcelšanās noteikšanu, adopcijas apstiprināšanu un atcelšanu, uzturlīdzekļu piedziņu no vecākiem bērna uzturēšanai, laulības šķiršanu un neesamību.

Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa 34.panta II daļa uzliek tiesai pienākumu samierināt laulātos, izņemot gadījumus, kad tiesa izskata laulības šķiršanas lietu pēc 40.panta II daļas.¹¹⁸ PSRS Augstākās tiesas 1980.gada 28.novembra plēnuma lēmumā "Par tiesu praksi likumu piemērošanā, izskatot laulības šķiršanas lietas" norādīts, ka īslaicīgas nesaskaņas ģimenē un laulāto konflikti, ko izraisījuši gadījuma rakstura iemesli, kā arī viena vai abu laulāto nevēlēšanās turpināt laulību bez nopietniem motīviem, nevar būt par pietiekamu pamatu laulības šķiršanai. Tiesa var apmierināt prasību par laulības šķiršanu tikai tad, ja laulāto turpmāka kopdzīve un ģimenes saglabāšana nav iespējama, ja ģimene galīgi izirusi.¹¹⁹ PSRS AT plēnuma 1980.g. 28. XI lēmuma 1. pk. norādīts, ka tiesām ir jāpievērš lielāka uzmanība laulības šķiršanas lietu izskatīšanai, pamatojoties uz Padomju ģimenes nostiprināšanas uzdevumiem, laulāto un viņu bērnu tiesībām un ar likumu aizsargātajām interesēm, ka īpaša uzmanība ir jāpievērš jauno laulāto ģimenes nostiprināšanai un tādu laulāto ģimeņu saglabāšanai, kurās ir nepilngadīgi bērni.¹²⁰ Tiesai jāveic laulāto samierināšana, kā sagatavojot lietu iztiesāšanai, tā arī izskatot šo lietu pēc būtības tiesas sēdē. Tiesai vispusīgi jānoskaidro laulāto savstarpējās attiecības, laulības šķiršanas motīvi, patiesie laulības šķiršanas iemesli.¹²¹

Pēc autores uzskata, par šo faktu liecina Leņina rajona tautas tiesas lieta Nr. 2-436 par laulības šķiršanu un alimentu piedzīņu. 1988.gada. Laulība ir izirusi pilnīgi, jo katrs no laulātajiem ir uzsācis kopdzīvi ar citu personu jau pirms gada. Mantisku strīdu viņu savstarpējās attiecībās nepastāv. Prasītājs savā prasībā norāda, ka alimentus bērna uzturam vēlas piedzīt saskaņā ar tiesas spriedumu. Tautas tiesa nolēma dot viņiem laiku sešus mēnešus, lai samierinātos. Sieva lūdza atsaukt laulības šķiršanu, jo no abildētāja tika saņemts iesniegums par vēlēšanos saglabāt ģimeni. Tautas tiesa pieņēma lēmumu ģimeni saglabāt.¹²²

Pēc autores uzskata šī lieta ir interesanta ar to, ka katrs no laulātajiem ir uzsācis kopdzīvi ar citu personu jau pirms gada, bet beigās laulātie sāk atjaunoja attiecības. Autore secina, ka šī lieta liecina par to, ka padomju laikā samierināšana ir bijusi ļoti nozīmīga un nepieciešama.

Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/civiltiesibas/> 10. lpp. [aplūkots 2017.gada 5.maijā]

¹¹⁸J. Vēbera komentārs. Grām.:Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985, 97. lpp. 34.pants.

¹¹⁹ PSRS Augstākās tiesas 1980.gada 28.novembra plēnuma lēmums "Par tiesu praksi likumu piemērošanā, izskatot laulības šķiršanas lietas".

¹²⁰1980.gada 28.novembra Plēnuma lēmums nr.9. Grām.:Latvijas PSR Augstākās tiesas Plēnuma lēmumu krājums 1965 – 1989. Rīga: Avots, 1991.

¹²¹ J. Vēbera komentārs. Grām.:Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985, 98. lpp.

¹²² LVA 2029.f., 1.a., 3534.l., 13.lpp.

Mūsdienu demokrātiskā sabiedrībā nevar balstīties uz Padomju mācībām, kā, piemēram, PSRS Augstākās tiesas 1980.gada 28.novembra plēnuma lēmuma "Par tiesu praksi likumu piemērošanā, izskatot laulības šķiršanas lietas" noteiktajam principam, ka tiesām laulības šķiršanas lietās aktīvi ir jāveicina ģimenes nostiprināšana.¹²³ Tas nav tiesas kompetencē. Padomju laikā samierināšanas tlaiks nebija vienkārši starposms līdz nākamajai tiesas sēdei. Šajā laikā, izvērtējot konkrētos apstākļus, bija jāveic dažādi pasākumi, kas varēja sekmēt laulāto samierināšanos, kā, piemēram, jāizmanto pārrunas ar laulātajiem, sabiedrības palīdzība, darba kolektīvi, kuros laulātie strādā, u.tml. Šādu paņēmieni iedzīvināšana pašreizējā situācijā būtu nesamērīga, tomēr ir jāatzīst, ka mūsdienās šis termiņš tiek piemērots, tikai pašiem laulātajiem, dodot iespēju pārdomāt laulības šķiršanas nepieciešamību.¹²⁴

Laulāto samierināšana ir viena no laulības šķiršanas procesa stadijām. Tā ir fakultatīvā stadija un tas nozīmē, ka tā laulības šķiršanas procesā var pastāvēt un var arī netikt piemērota. Civillikums uzskaita gadījumus (CL 74.panta 2.daļa, 75. un 76. panti), kad laulības šķiršanas procesā laulāto samierināšanas piemērošana ir obligāta un kad tas nav obligāts. Tās noteikšana ir tiesas kompetencē.¹²⁵ Autore secina, ka mūsdienu izpratnē, samierināšanas nozīme ļoti atšķiras no Padomju mācībām. Padomju laikā tiesai bija pienākums samierināt katru pāri, kuri vēlas šķirt laulību. Tas notika, lai saglabātu un nostiprinātu valsts socialistisku ģimeni, jo tā pilda vienu no svarīgākajām funkcijām – bērnu audzināšana. Savukārt, mūsdienās samierināšanai nav tik liela nozīme, jo mēs dzīvojam demokratiskajā sabiedrībā. Par to liecinā, tas, ka laulība ir brīva un brīvprātīga sievietes un vīrieša savienība, tās izbeigšanai šķiršanas ceļā ir jābūt brīvai un brīvprātīgai neatkarīgi no tās ilguma, laulāto reliģiskās pārliecības, tautības un citiem nosacījumiem.

CL 76.pants noteic, ka „Tiesa laulību nešķir, kaut gan tā ir izirusi, ja un ciktālu laulības saglabāšana izņēmuma kārtā sevišķu iemeslu dēļ ir nepieciešama laulāto kopīgā nepilngadīgā bērna interesēs”¹²⁶ Autore prāt, tas atbilst Padomju ģimenes nostiprināšanas uzdevumiem, kuri ir nostiprināti PSRS AT plēnuma 1980.g. 28. XI lēmuma 1.pkt. Tāpat ar to, ka CL 76.pants aizsargā tādu laulāto ģimeņu saglabāšanu, kurā ir nepilngadīgi bērni un tas uzdevums aizsargāt bērna intereses.

¹²³1980.gada 28.novembra Plēnuma lēmums nr.9. Grām.:Latvijas PSR Augstākās tiesas Plēnuma lēmumu krājums 1965 – 1989. Rīga: Avots, 1991.

¹²⁴Laulāto samierināšana. Jurista Vards, 2004. 5.oktobris, nr.38, (343).

¹²⁵Turpat.

¹²⁶Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937.20. februāris, nr.41. 76.pants.

4.2 Laulības šķiršana civilstāvokļa aktu reģistrācijas iestādē un pie notārā

4.2.1 Valsts dzimtsarakstu nodaļa

Latvijas PSRS laikā laulības šķiršana Civilstāvokļu aktu reģistrācijas iestādēs atļauta tikai likumā tieši paredzētajos gadījumos:

1. Ja abi laulātie piekrīt laulības šķiršanai un viņiem nav nepilngadīgu bērnu,¹²⁷

No šā panta autore vēlas izdalīt divas pazīmes:

- Pirmā pazīme - obligāti jābūt pieteikumam no abiem laulātajiem;
- Otrā pazīme - nav nepilngadīgu bērnu.

Tomēr ir izņēmumsno noteikumiem: to var iesniegt arī viens no laulātajiem, ja otrs laulātais attaisnojošu iemeslu dēļ nevar ierasties CAR iestādē. Šādā gadījumā otrā laulātā paraksta īstums ir attiecīgi jāapliecina. Laulības šķiršanu noformē, ja pagājuši trīs mēneši no pieteikuma iesniegšanas. CAR iestāde nav tiesīga šo termiņu saīsināt vai pagarināt.¹²⁸

2. Pēc viena laulātā pieteikuma, ja otrs laulātais atzīts par bezvēsts promesošu vai rīcībnespējīgu, vai sodīts ar brīvības atņemšanu uz laiku ne mazāku par trim gadiem.¹²⁹

Šajā gadījumā var redzēt, ka laulību var šķirt pēc viena laulāta pieteikuma. Nevar šķirt laulību paredzētajā kārtībā, ja laulātais ir gan garīgi slims vai plānprātīgs, bet nav atzīts par rīcībnespējīgu ar tiesas spriedumu. Nav piemērojama šī kārtība arī tad, ja laulātajam tiesa ierobežojusi rīcībnespēju sakarā ar pārmērīgu alkoholisko dzērienu vai narkotisko vielu lietošanu pēc CK 16.anta. (PSRS AT plēnuma 1980.g. 28. XI lēmuma 5.pkt.).¹³⁰

Ja otrs laulātais sodīts ar brīvības atņemšanas sodu mazāku par trim gadiem, vai laulības šķiršanas pieteikuma iesniegšanas brīdī sodu jau izcietis, vai ja notiesātais laulātais jau atbrīvots sakarā ar amnestiju, vai piespriestais brīvības atņemšanas sods grozīts pret vieglāku sodu, laulība tiek šķirta tikai 34.pantā un 39.pantā noteiktajā kārtībā.¹³¹

¹²⁷ J. Vēbera komentārs. Grām.:Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985, 107. lpp. 39.pants.

¹²⁸Turpat,109.lpp. 39.pants.

¹²⁹Turpat,110.lpp. 40.pants.

¹³⁰ J. Vēbera komentārs. Grām.:Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985, 111. lpp. 40.pants

¹³¹ J. Vēbera komentārs. Grām.:Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985, 111. lpp. 40.pants.

4.2.2 Laulības šķiršana pie notāra

2011.gada 1.februārī stājās spēkā grozījumi Notariāta likumā un Civillikuma noteikumos, kas ļauj šķirt laulību ne tikai tiesā, bet arī pie notāra. Līdz tam laulības šķiršana bija ilgstošs process tiesu pārslogotības dēļ, pat, ja starp laulātajiem nebija nekādu strīdu. Tagad uz tiesu jāiet tikai tad, ja vīrs un sieva par kaut ko nevar vienoties.

Saskaņā ar Notariāta likuma 325.pantu, zvērināts notārs šķir laulību, ja laulātie par to ir vienojušies un ja:

- 1) laulātajiem nav kopīga nepilngadīga bērna un kopīgas mantas;
- 2) laulātajiem ir kopīgs nepilngadīgs bērns vai kopīga manta un laulātie ir noslēguši rakstveida vienošanos par kopīgā nepilngadīgā bērna aizgādību, saskarsmes tiesībām, bērna uzturlīdzekļiem un kopīgās mantas sadali.¹³²

Zvērināts notārs uzsāk laulības šķiršanas lietu, ja saņemts abu laulāto kopīgs iesniegums, pirms tam pārlicinoties, vai šo lietu nav uzsācis cits zvērināts notārs. Tātad laulātajiem jānododas pie notāra, bet iepriekš pašiem iesniegums nav jāraksta, jo šo dokumentu speciālists sastādīs un apliecinās uz vietas. Iesniegumā jāraksta, ka laulība ir izirusi, bet nekādi iemesli un paskaidrojumi, ja šķiraties bez strīdiem, nebūs jānosauc.¹³³

Zvērināts notārs nešķir laulību ātrāk kā pēc 30 dienām, skaitot no laulības šķiršanas lietas uzsākšanas dienas. Taču katram laulātajam šo 30 dienu laikā ir tiesības pārdomāt un atsaukt iesniegumu. Tad laulātie vērsas pie notāra, kura pārziņā atrodas šķiršanās lieta, vai arī pie cita notāra, lai apliecinātu savu parakstu uz laulības šķiršanas iesnieguma atsaukuma.¹³⁴

Nav jānorāda iemesls, kāpēc laulātais atsakās šķirt laulību. Ja atsaukums iesniegts noteiktajā termiņā, zvērināts notārs izbeidz laulības šķiršanas lietu. Ja atsaukumu iesniedzis viens laulātais, zvērināts notārs informē otru laulāto par atsaukumu un laulības šķiršanas lietas izbeigšanu.¹³⁵

Autore secina, ka laulības šķiršana mūsdienās ir ļoti atširīga no Padomju laikiem gan tiesā, gan pie notarā (Valsts dzimtsarakstu nodaļā LPSR laikā):

1. Pirmkārt, mūsdienās iespēja šķirt laulību ir divējāda:
 - ja laulātie dzīvo šķirti trīs un vairāk gadus;
 - ja laulātie dzīvo šķirti mazāk nekā trīs gadus.

¹³²Notariāta likma: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 07. Julijs, nr. 48, 325.pants.

¹³³Turpat, 327.pants.

¹³⁴Turpat, 333.pants

¹³⁵Notariāta likma: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 07. Julijs, nr. 48, 334.pants 3.daļa.

2. Otrkārt, Padomju laikā vienas prasības ietvaros par laulības šķiršanu tiesa risināja jautājumus par:

- kopīpašuma sadali;
- vai par līdzekļu maksāšanu, lai uzturētu darba nespējīgo laulāto;
- ja ir strīds par nepilngadīgu bērnu.

Savukārt mūsdienās tiesa laulību nešķir, ja laulātie nav vienojušies, vai attiecīgas prasības nav izšķirtas pirms laulības šķiršanas un netiek celtas kopā ar prasību par laulības šķiršanu.

Padomju laikā Valsts dzimtsarakstu nodaļā varēja šķirt laulību, ja abi laulātie tam piekrīt un viņiem nav nepilngadīgu bērnu. Mūsdienās var šķirt laulību pie notāra arī tadā gadījumā, ja laulībā ir nepilngadīgi bērni, bet ar obligātu nosacījumu, ka laulātie ir noslēguši rakstveida vienošanos par kopīgo nepilngadīgā bērna aizgādību.

Padomju laikā varēja šķirt laulību pēc viena laulātā pieteikuma, ja otrs laulātais atzīts par bezvēsts promesošu vai rīcībnespējīgu, vai sodīts ar brīvības atņemšanu uz laiku ne mazāku par trim gadiem¹³⁶, mūsdienās tādu noteikumu nav.

4.3 Laulības neesamība

Laulības neesamības un tās tiesiskās sekas jau tika regulētas Vietējo Civillikumu kopojumā. Mūsdienu praksē tiek jaukta laulības neesamība ar divu personu faktisko kopdzīvi. Ir jāizšķir:

- 1) pilnīga laulības neesamība, kad nav pat ārēja laulības sastāva: laulība notikusi starp divām vienāda dzimuma personām; laulība nav noslēgta ne baznīcā ne dzimtsarakstu nodaļā;
- 2) laulības spēkā neesamība, kad noslēgta laulība atzīstama par spēkā neesošu, t.i., pastāvot t.s. šķirējšķēršļiem. Civillikums neregulē personu faktiskās kopdzīves attiecības bez laulības reģistrācijas.¹³⁷

Laulību varēja atzīt par spēkā neesošu, ja bija pārkāpti laulības noslēgšanas noteikumi, vai arī laulība noslēgta fiktīvi, t.i., bez nolūka izveidot ģimenes attiecības. Laulību atzīt par spēkā neesošu varēja tikai tiesa. Lai atzītu laulību par spēkā neesošu, bija rūpīgi jāpārbauda, vai bija pārkāpti laulības noslēgšanas noteikumi.¹³⁸

¹³⁶J. Vēbera komentārs. Grām.:Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985, 110.lpp. 40.pants.

¹³⁷ Pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi> 7.lpp. [aplūkots 2017.gada 1.aprīlī].

¹³⁸Vīnupe, I. Padomju laika laulības tiesības raksturojums. LU Juridiskā fakultāte. Rīga: Latvijas Universitāte, 2009, 48.lpp.

Tiesību institūts *annulment of a marriage* (laulības neesamība) noteikts CL 60.-67.pantos, paredzot tikai sešus gadījumus, kad laulība atzīstama par neesošu:

1. Pirmais gadījums, kad laulība atzīstama par neesošu – laulības noslēgšanas vieta un, ja laulība ir fiktīva;

Piemēram: Rīgas pilsētas Kirova rajona tautas tiesas 1990.g. lieta Nr. 2-88, kurā prasītājs uzskata, ka atbildētāja, reģistrējot laulību, nevēlējās dibināt ģimeni. Tās mērķis bija dzīvesvietas deklarācija un iegūt tiesības uz apdzīvojamo platību. Par to liecina fakti, ka atbildētāja ir no Taškentas un ka iepazinājušies komandējuma laikā. Tajā laikā viņam ģimenē bija nesaskaņas ar sievu un viņi izšķīrās. Atrodoties komandējumā, viņš iepazinās ar atbildētāju. No komandējuma prasītājs atgriezās kopā ar viņu, bet ne ar domu precēties. Atbildētāja uzstāja par precēšanos. Pēc laulību noslēgšanas, atbildētāja un viņas dēls tika pierakstīti viņa dzīvoklī. Tūlīt pēc tam sākās skandāli. Viņa uzrakstīja sūdzību milicijai, kā arī neslēpj to, ka viņas mērķis ir, lai prasītājs atstāj dzīvokli. Lai sasniegtu savu mērķi, norādot, ka viņa izmantos jebkuras metodes un paņēmienus. Patlaban prasītājs ir spiests dzīvot dažādās vietās, jo bija spiests piesargties no atbildētājas uzvedības. Līdz laulībām atbildētāja slēpa dēla esamību, bija pierakstīta kopmītnē. Viņas rīcības rezultātā, tiek pārkāptas cilvēka tiesības, tādēļ bija spiests griezties tiesā ar sūdzību. Lūdza atzīt laulību par fiktīvu. Tiesa uzskata, ka atbildētāja šādos apstākļos stājusies laulībā, ne ar mērķi dibināt ģimeni, bet nolūkā iegūt materiālus labumus. Par to liecina atbildētājas aktīvā mērķtiecīgā darbība, pēc deklarācijas iegūšanas. Šajā gadījumā tiesa uzskata, ka prasītāja prasība ir apmierināma, un nolēma atzīt laulību par fiktīvu.¹³⁹

2. Otrais gadījums – laulāto vecums;
3. Trešais gadījums – laulāto rīcībnespēja;
4. Ceturtais gadījums – laulība starp radniekiem;
5. Piektais gadījums – poligāmija;¹⁴⁰

Atsevišķi jāizdala vēl septīto gadījumu – piespiedu laulība. Laulātais var apstrīdēt laulību, ja tā noslēgta sodāmu draudu ietekmētā. Prasībā par laulības neesamību CL un CPL izdala, kādos gadījumos prasības termiņam ir ierobežojums un kādos nav. CL 66.pantā norādīts, ka CL 60.- 64.pantā norādītajos gadījumos laulības neesamības prasībai nav noilguma termiņa – prasību tiesā var celt jebkurā brīdī, kad atklājušies apstākļi, kas dod pamatojumu, ka laulība atzīstama par neesošu. Bet CL 67.panta otrajā daļā noteikts, ka tas laulātais, kurš laulībā

¹³⁹ LVA 2178.f., 1.a., 5063.l., 77.lp.

¹⁴⁰Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937.20. februāris, nr.41. 60. – 67.panti.

devies sodāmu draudu ietekmēts, var apstrīdēt laulību sešu mēnešu laikā no draudu ietekmes izbeigšanās. Citus ierobežojumus CL neparedz.¹⁴¹

1977.g. 1.marta Latvijas PSR Laulības un ģimenes kodeksā laulības neesamības pamati ir praktiski tie paši, kuri tika apskatīti šajā bakalaura darbā attiecībā uz pašreiz spēkā esošo CL. Atšķirīgs ir tikai tas, ka LPSRS kodeksā laulība ir atzīstama par spēkā neesošu, starp personām, no kurām kaut vai vienu tiesa atzinusi par rīcībnespējīgu gara slimības vai plānprātības dēļ.¹⁴² Autore secina, ka mūsdienās arī ir līdzīgs regulējums, bet tur neiet runa par to, ka tiesai obligāti ir jāatzīst cilvēku par rīcībnespējīgu. Mūsu CL ir norādīts tas, ka „Par neesošu atzīstama laulība, kuras noslēgšanas laikā viens no laulātajiem bijis tādā stāvoklī, ka nav varējis saprast savas darbības nozīmi vai to vadīt”.¹⁴³ Šeit iet runā par to, ja cilvēks atrodas alkoholisko vai narkotisko vielu iedarbībā. Savukārt, LPSR kodeksā rīcībspējas ierobežošana personām, kas pārmērīgi lieto alkoholiskos dzērienus vai narkotiskās vielas, nav šķērslis laulības noslēgšanai.¹⁴⁴

Vēl viena atšķirība ir tā, ka LPSR kodeksā laulība ir atzīstama par spēkā neesošu „Laulības noslēgšanai nepieciešams, lai tai piekristu abas personas, kas stājas laulībā...”¹⁴⁵

¹⁴¹Pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi10.lpp>. [aplūkots 2017.gada 1.aprīlī].

¹⁴²Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Laulības un ģimenes kodekss. Latvijas PSR Tieslietu ministrija. Rīga: Liesma, 1977, 16.pants.

¹⁴³Civillikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1937.g. 20. februāris, Nr.41. 62.pants.

¹⁴⁴J. Vēbera komentārs. Grām.:Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985, 52. lpp. 16.pants.

¹⁴⁵Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Laulības un ģimenes kodekss. Latvijas PSR Tieslietu ministrija. Rīga: Liesma, 1977, 14.pants.

Kopsavilkums

Pētījuma rezultātā autors izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Latvijas PSR laulības un ģimenes likumdošanā, pēc autora domām var nošķirt divus galvenos aspektus: a. Pozitīvie aspekti:
 - Padomju laikā demogrāfijas pieaugums bija prioritāte. Par to liecina Latvijas PSR Konstitūcijas VIII Nodaļa Pilsoņu pamattiesības un pienākumi;
 - Sieviešu un vīriešu līdztiesība;
 - Valsts rūpējas par visas sociālistiskās sabiedrības labklājību.

b. Negatīvais aspekts: Valsts rūpējas par sabiedrības labklājību lai nākotē iedzīvotāji nevarētu iebiest pret valsts likumdošanu, struktūru. Sabiedrībai nebija tiesības brīvi izvēlēties, kā dzīvot, ar ko nodarboties, kur aizbraukt (ārzemes). Sabiedrībai jāpilda visi valstī noteiktie noteikumi un vēlmes.
2. Padomju tiesību doktrīnā nebija vienprātības par to vai laulības un ģimenes tiesības eksistēja, kā atsevišķa, patstāvīga tiesību nozare, lai arī pastāvēja patstāvīgs laulības un ģimenes kodekss. Savukārt mūsdienās laulības un ģimenu tiesības ietilpst Civillikums un tās ir civiltiesību apakš institūts.
3. Viens no svarīgākajiem aspektiem padomju laikā bija sievietes un vīrieša līdztiesības panākšana sabiedrībā un cīņā par šo līdztiesību ģimenes attiecībās. Sieviete bija tiesības brīvi stāties darba tiesiskās attiecībās. Līdz ar to, sieviete vairs nebija atkarīga no vīra, sievietes kļuva ekonomiski neatkarīgas. Tas radīja būtiskas izmaiņas laulāto savstarpējās attiecībās ģimenē.
4. Laika tecējumā no LPSR līdz mūsdienām laulības noslēgšanas noteikumi nav būtiski mainījušies. Demokrātiskā sabiedrībā ir mainījušies noteikumi par:
 - minimālo vecumu nepilngadīgai personai, kura vēlas stāties laulībā, laulības slēgšanas vietu, noteikumi par laulājamo veselības stāvokli.

Tas liecina par to, ka valsts cenšas panākt taisnīgumu, sapratni sabiedrībā un lai nebūtu diskriminācija.

5. Jpaši mainījušies ir laulības šķiršanas noteikumi. Mūsdienās vairs nevar šķirt laulību CAR iestādē, bet var pie notara (ar 2011.g. 1.februārī).
6. Mūsdienās, tiesas balstās uz to, ka laulība atzīstama par brīvprātīgu vīrieša un sievietes savienību ar nolūku dibināt ģimeni. Ja pušu attiecību brīvprātības princips ir zudis, nav pamata saglabāt laulību tikai pēc vienas puses vēlēšanās. Pateicoties diferenciacijas ieviešanai,

pastāv elastīgāka, loģiska un humāna šķiršanās procedūra, kura balstās uz demokrātisku un taisnīgu tiesu.

7. Padomju ģimenes un laulības normas un morāle bija stingri pakļauta partijas ideoloģiskajam lēmumam.
8. Padomju laikā laulību šķiršanas procesā pieņemot lēmumu, pie kura no vecākiem paliks bērns, visās autores apzinātajās lietās tiesas lēmums vienmēr labvēlīgs bija mātei. Tas bija tāpēc, ka ļoti labi bija attīstīta un valsts atbalstīta programma par mātes un bērna aizsardzību. Šeit mēs redzam diskrimināciju attiecībā pret tēvu.
9. Padomju tiesībās bērna audzināšanai tika piešķirta liela nozīme. Sakarā ar to, laulību šķiršanas gadījumā no valsts puses, tika nodrošināta simtprocentīga alimentu samaksa. Par to liecina LPSRS Konstitūcija, kurā teikts, ka katram cilvēkam ir jāstrādā, pat tiem, kas atrodas ieslodzījuma vietās. Padomju laikā alimenti tika maksāti procentuāli 33 % no ienākumiem neatkarīgi no tā, cik ir bērnus un kads viņam ir vēcums. Mūsu laikā – kā procentuāli: 1) katram bērnam no viņa piedzimšanas līdz 7 gadu vecuma sasniegšanai – 25 % apmērā no Ministru kabineta noteiktās minimālās mēneša darba algas, 2) katram bērnam no 7 gadu vecuma sasniegšanas līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai – 30 % apmērā no Ministru kabineta noteiktās minimālās mēneša darba algas, kā arī pēc vienošanās sistēmas.
10. Tautas tiesu prakse liecina par pretrunām laulības šķiršanas procesā. No vienas puses tiesa šķir laulību, ja laulātie dzīvo atsevišķi, laulātajiem katram ir atsevišķa saimniecība un viņi ir pret samierināšanos. Šādos gadījumos tiesa konstatē, ka laulība ir formāla un to šķir. No otras puses tiesa nešķir laulību, ja ģimenē ir bērni, lai gan viens no laulātajiem ved amorālu dzīvesveidu, faktiski dzīvo tajā pašā dzīvesvietā un tātad laulātajiem ir kopīga saimniecība, bet bērniem tiek radīts psiholoģisks kaitējums.

Anotācija

Autore darbā veic laulības institūta attīstības tendences izpēti laikā no Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas līdz mūsdienām. Autore pēta, kā laika tecējumā transformējies laulības institūts, ar ko atšķiras laulības ideoloģija totalitārā padomju sistēmā no demokrātiskas sistēmas. Autore aplūko, kā šī ideoloģija ietekmēja juridiskajā literatūrā minēto un normatīvajos aktos regulēto tiesību institūta attīstību. Autore analizē tiesu prakses materiālus, kas rādā kā tiesību normas tika piemērotas tautas tiesu un mūsdienu tiesu praksē.

Temata aktualitāti apstiprina fakts, ka padomju okupācija un Latvijas varmācīga aneksija PSRS sastāvā 1940. gadā uz pusgadsimtu pārtrauca neatkarīgās Latvijas ģimenes un laulības likumdošanas attīstību.

Darbā autore aplūko ģimenes un laulības jēdzienus un likumdošanu LPSR. Autore salīdzina laulības no slēgšanas kārtību, aizliegumus laulības slēgšanai, laulību institūtu reglamentējošos normatīvos aktus LPSR uz mūsdienās.

Pētījumā tika izmantoti salīdzinājuma, analītisko, vēsturisko un teoloģisko metodes.

Darbā autore secina, ka laika tecējumā no LPSR līdz mūsdienām laulības noslēgšanas noteikumi nav būtiski mainījušies. Savukārt īpašas izmaiņas ir laulības šķiršanas noteikumos.

Mūsdienās pastāv elastīgāka, loģiska un humāna šķiršanās procedūra, kura balstās uz demokrātisku un taisnīgu tiesu.

Laulības šķiršanas un neesamības lietasizskatāmas slēgtā tiesas sēdē, kas ir viens no svarīgākajiem faktoriem privātās dzīves noslēpuma nodrošināšanā.

Annotation

There are main tendencies of evolution of marriage institute are being observed in this Paper. Author explored how the marriage institute has been transforming from the Soviet to nowadays.

The main differences of Soviet and a democratic ideology and its influence on the development of rights are observed. The author analyzed civil cases to show how the normative acts are being used in legal practise now and before. The theme is topical because the violent Annexation of Latvia in 1940 for a half of century stopped law development of independent Latvia.

The author looks at the concept of family and marriage and compares procedures of marriage registration, prohibitions on marriage and connected normative act of the Latvian SSR and nowadays.

There are historical, analytical, comparative and theological methods used in the Paper. The author concludes that the marriage registration procedure is not significantly changed, although specific changes are in terms of divorce. Nowadays it is more flexible, logical and humane procedure of divorce, that is based on democratic and fair trial. The hearing of divorce cases now are closed, which is the main point for ensuring protection of inviolability of private life.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN JURIDISKO AVOTU SARAKSTS

Literatūra

1. Autoru kolektīvs. Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). Rīga: Latvijas Vēstures fonds, 2000
2. Āboliņa, L. Ģimene un tās atbalsta politikas attīstība Latvijā (1990-2015): promocijas darbs. LU Ekonomikas un vadības fakultāte. Rīga: Latvijas Universitāte, 2016
3. b.a. Latviešu valodas vārdnīca, Rīga: Avots, 2006
4. Engelss F. Ģimenes, privātīpašuma un valsts izcelšanās. – R.: Liesma, 1970
5. Kā Latvijā reģistrēt laulību. Pieejams:
<http://www.lvportals.lv/visi/skaidrojumi/234120-ka-latvija-registret-laulibu/> [aplūkots 2017.gada 1.aprīlī]
6. Fridrihsons I. Ģimene un likums. Rīga: Liesma, 1978
7. LR Labklājības ministrija. Konceptija dzimumu līdztiesības īstenošanai. Rīga, 2003. pieejams:<http://www.lm.gov.lv/text/220> [aplūkots 2017.gada 23.martā]
8. Labklājības ministrija. Vadlīnijas mācību grāmatu veidotājiem: dzimumu līdztiesības principu integrēšana mācību grāmatās. Rīga, 2005.pieejams:http://www.lm.gov.lv/upload/dzimumu_lidztiesiba/dz_lidzt_un_izglitiba_macibugr.pdf
9. Latuņina A. Par 1937.gada Civillikuma attīstību// Latvijas Vēstnesis, 15.12.1995., 195.nr.
10. Latvijas Juristu biedrības atklāta vēstule. Pieejams:
<http://www.lea.lv/lv/aktualitates/atklata-vestule> [aplūkots 2017.gada 4.aprīlī]
11. Laulāto samierināšana. Jurista Vards, 2004. 5.oktobris, nr.38, (343)
12. Lazdiņš J. Tendencies in the Development of Laws in the Republic of Latvia after the Renewal of Independence in 1990-1991. Juridiskā zinātne, 2010, Nr. 1, 53-79. lpp.
13. Ļeņins. V. I. Raksti, 35. Sēj., 143.- 144., 145.-147. lpp.
14. Likumu un valdības rīkojumu krājums. Nr.5, 39, 1921. Gada 28. februārī, Civillikums. Kodifikācijas nodaļa, 1937.gada izdevums. Rīga: Kodifikācijas nodaļa, 1938.
15. Padomju tiesības/V. Millera un E.Meļķiša red. Rīga: Zvaigzne, 1978
16. Pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi> 4. lpp. [aplūkots 2017.gada 1.aprīlī]

17. Sinaiskis V. Civillikuma principi un ģimenes tiesības// Tieslietu ministrijas Vēstnesis, Nr.1., 1938, 57.lpp.
18. Vēbers J. Latvijas Republikas civillikuma komentāri ģimenes tiesības. Rīga: Mans Īpašums, preses firma,2000
19. Vēbers J. Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985
20. Vēbers J. Latvijas PSR ģimenes tiesības.Rīga: Zvaigzne,1984
21. Vīnupe, I. Padomju laika laulības tiesības raksturojums: bakalaura darbs. LU Juridiskā fakultāte. Rīga: Latvijas Universitāte, 2009
22. Henry Campbell Black., Bryan A. Garner, Black's Law Dictionary, ASV, Thomson Reuters, 1999
23. Г.К. Матвеев. Советское семейное право. Москва: Юридическая литература, 1985

Normatīvie akti

1. REGULATION (EC) No 1922/2006 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on establishing a European Institute for Gender Equality. of 20 December 2006. pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006R1922&qid=1490223767813&from=EN> [aplūkots 2017.gada 23.marta]
2. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2002/73/EK ar kuru groza Padomes Direktīvu 76/207/EEK . Padomes Direktīva 2000/78/EK. Direktīva 76/207/EEK. Padomes 1978. gada 19. decembra Direktīva 79/7/EEK <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/tiesibu-akti/eiropas-savienibas-dokumenti> [aplūkots 2017.gada 26.marta]
3. Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20. februāris, nr.41
4. Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 20. decembrī, nr.200 (4803) <https://likumi.lv/ta/id/253623-grozijumi-civillikuma> [aplūkots 2017.gada 7. aprīlī]
5. Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1. jūlijs, nr.43, Ziņotājs 1994. 31. marts, nr.6
6. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Konstitūcija (pamatlikums). Rīga:Liesma, 1971
7. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Laulības un ģimenes kodekss. Latvijas PSR Tieslietu ministrija. Rīga: Liesma, 1977
8. Notariāta likma: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 07. Jūlijs, nr.48, Ziņotājs 1993. 05. Jūlijs nr.265/27

9. Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ģimenes tiesību daļā: LR likums. Ziņotājs, 1992. 30. jūlijs, nr.29/31, Diena 1992. 24. jūlijs, nr.135
10. Reliģisko organizāciju likums: LR likums: Latvijas Vēstnesis, 1995. 26. septembrī, nr.146, Ziņotājs 1995. 02. novembris, nr.21
11. Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик. Рига: Авотс, 1977

Juridiskās prakses materiāli

1. Jelgavas tiesas nolēmums Lietā Nr. C 15205403 304/04
2. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments. Tiesu prakse civillietu izskatīšanā par bērna izcelšanās noteikšanu, adopcijas apstiprināšanu un atcelšanu, uzturlīdzekļu piedziņu no vecākiem bērna uzturēšanai, laulības šķiršanu un neesamību. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojs/civiltiesibas/> 10. lpp. [aplūkots 2017. gada 5. maijā]
3. 1980. gada 28. novembra Plēnuma lēmums nr.9. Grām.: Latvijas PSR Augstākās tiesas Plēnuma lēmumu krājums 1965-1989. Rīga: Avots, 1991

Arhīva materiāli

1. LVA 1623.f., 1.a., 6692.l., 19. lp.
2. LVA 1623.f., 1.a., 6713.l., 14.lp.
3. LVA 1623.f., 1.a., 6699.l., 14. lp.
4. LVA 1632.f., 1. apraksts; 897. lieta; 10. lp.
5. LVA 1632.f., 1.a., 897.l., 13. lp.
6. LVA 1632.f., 1.a., 897.l., 15. lp.
7. LVA 1632.f., 1.a., 897.l., 20. lp.
8. LVA 1632.f., 1.a., 1254.l., 25. lp.
9. LVA 1632.f., 1.a., 1254.l., 26. lp.
10. LVA 1632.f., 1.a., 1254.l., 27. lp.
11. LVA 1632.f., 1.a., 1254.l., 28. lp.
12. LVA 1632.f., 1.a., 1254.l., 30. lp.
13. LVA 2178.f., 1.a., 5063.l., 77.lp
14. LVA 2178.f., 1.a., 5338.l., 11.lp.

15. LVA 1632.f., 1.a., 1939.l., 9.lp.
16. LVA 1632.f., 1.a., 1938.l., 10.lp.
17. LVA 1632.f., 1.a., 1940.l., 9.lp.
18. LVA 2178.f., 1.a., 5087.l., 15.lp.
19. LVA 2178.f., 1.a., 5052.l., 64.lp.
20. LVA 1632.f., 1.a., 1937.l., 16.lp.
21. LVA 2178.f., 1.a., 5063.l., 77.lp.

Bakalaura darbs „Laulības institūta attīstības tendences no Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas līdz mūsdienām” izstrādāts LU Juridiska fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka petījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai taja norgditie informācijas avoti un iesniegtii darba elektroniska kopija atbilst izdrukai.

Autore: _____ Ksenija Kostjuka
(paraksts)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstavešanai

Vaditaja: lektore Modrīte Mazure-Vucāne _____ 24.05.2017.
(paraksts)

Recenzents:

Darbs iesniegts Tiesību teorijas un vēstures katedrā 24.05.2017.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Baiba Beļicka _____
(paraksts)

Darbs aizstāvēts bakalaura gala parbāudījuma komisijas
sēdē 6.06.2017 prot. Nr.

Komisijas sekretāre: lektore Modrīte Mazure-Vucāne _____
(paraksts)

